

Марија С. Дедовић
Филип А. Мирић
Катарина Јонев Ђираковић
Џенис И. Шаћировић
Јасмина М. Крштенић

АМАНЕТ ДИЈАЛОГУ

Водич за етику говора, културу мира и ненасилну комуникацију

Асоцијација правника АЕПА
Правничка академија Србије
Београд, 2026.

Аутори:

Марија С. Дедовић
др Филип А. Мирић
Катарина Јонев Ђираковић
др Џенис И. Шаћировић
Јасмина М. Крштенић

Издавачи:

Асоцијација правника „АЕПА“
Правничка академија Србије

За издавача:

Марија С. Дедовић, председница

Рецензенти:

др Ратомир Антоновић
Дарко Баштовановић
Владимир Стојановић
Предраг Поповић
Никола Стојић

Дизајн корица:

Марија С. Дедовић

Илустрација и дизајн брошуре:

Љиљана Иванковић пр извођачка уметност “РОЛА 2024”, Београд
Dimitrije Maksimović pr Mad collective, Београд

Штампа:

GRAFO-COMM DOO BEOGRAD, Београд

Тираж:

50

„Ова публикација је настала у оквиру пројекта “Аманет дијалогу: Где реч лечи - ту мир живи” који спроводи Асоцијација правника „АЕПА“ уз подршку Кабинета за помирење, регионалну сарадњу и друштвену стабилност Републике Србије. Ставови изречени у публикацији представљају ставове аутора, не нужно и ставове Кабинета министра“.

САДРЖАЈ

01

РЕЧ КАО АМАНЕТ 22

02

МЛАДИ И КУЛТУРА МИРА 24

03

ИНТЕРКУЛТУРАЛНО РАЗУМЕВАЊЕ 28

04

ПСИХОЛОГИЈА ТОЛЕРАНЦИЈЕ 31

05

ГОВОР МРЖЊЕ И ЊЕГОВЕ НЕВИДЉИВЕ ПОСЛЕДИЦЕ 35

06

НЕНАСИЛНА КОМУНИКАЦИЈА 39

07

МЕДИЈАЦИЈА ЗА МЛАДЕ 45

08

ТЕХНИКЕ ИЗ НЛП ПРИСТУПА И КОУЧИНГА ЗА РАЗВОЈ ЕМПАТИЈЕ И
КОНСТРУКТИВНОГ ДИЈАЛОГА 49

09

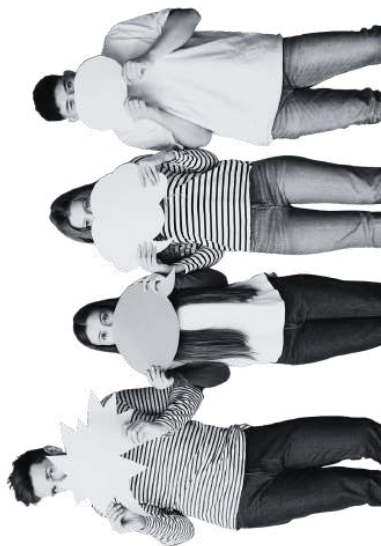
МОЋ ПИТАЊА 56

10

КРЕАТИВНЕ ТЕХНИКЕ ИЗГРАДЊЕ ПОВЕРЕЊА У МУЛТИКУЛТУРНИМ
ГРУПАМА 61

11

ОДЕЉАК ЗА МЛАДЕ ИСТРАЖИВАЧЕ 68

НАПОМЕНА О АУТОРСТВУ

Публикација „Аманет дијалогу - Водич за етику говора, културу мира и ненасилну комуникацију“ представља заједничко ауторско дело више аутора.

Комплетна концепција публикације, уводна реч, закључна разматрања, као и све тематске целине обухваћене поглављима **од I до X**, укључујући њихову структуру, садржај, стил и вредносни оквир, **ауторско су дело Марије С. Дедовић.**

У оквиру поглавља **XI** - Одељак за младе истраживаче, објављени су следећи самостални ауторски текстови:

- **др Филип А. Мирић**, „*Кривичној равни осврћ на злочин мржње*“,
- **Катарина Јонев Ђираковић**, „*Дијигална толеранција - ѿамејна ујошреба мрежа као алај мира*“,
- **др Џенис И. Шаћировић**, „*Инјеркулјуралносј као вредносј савременој друшјва*“ и
- **Јасмина М. Крштенић**, „*Насиље над женама и родно засновано насиље јосмајрано са асјекјја злочина из мржње*“.

Поред наведеног ауторског доприноса, др Филип А. Мирић је дао и консултативни и уреднички допринос публикацији у целини, кроз стручни преглед комплетног текста и појединачне интервенције у виду сугестија, без задирања у основни ауторски концепт и садржај дела.

ПОСВЕТЕ АУТОРА

Овај Водич посвећујем мојим родитељима, **Светиславу и Гордани**, јер је њихово наручје први простор у коме сам научила шта значи реч, а шта тишина. Од њих сам научила да говор није пука размена звукова, већ одраз унутрашњег света; да свака реч носи последице и да се човек најпре препознаје по начину на који разговара са другима. Учили су ме да се истина не брани нападом, да се неслагање не решава понижењем и да дијалог није слабост, већ највиши облик личне и моралне зрелости. Вредности које овај Водич негује настале су много пре него што је он написан - настале су у породичним разговорима, у поштовању које се није морало доказивати и у љубави која није тражила објашњења.

Посвећујем га и мојим другим родитељима, **деки Будимиру и баки Љубици** (*девојачко - Јанковић*) Радојковић, који више нису са нама, али чије присуство живи кроз сваку моју мисао, реч и дело. Од њих сам научила да се доброта не показује гласно, да достојанство не тражи публику и да истинске вредности трају дужи од живота. Њихово наслеђе није успомена, већ унутрашњи оријентир - начин на који се човек односи према другима, чак и онда када га нико не гледа.

Овај Водич посвећујем и свима који верују у дијалог као чин одговорности и храбрости. Онима који у разговору не траже победу, већ разумевање; који у различитости не виде претњу, него прилику да свет буде шири и човечнији.

Посебно га посвећујем младим људима, у чијим ће рукама остати свет који данас обликујемо. Нека овај текст буде подсећање да речи могу да граде или руше, да тишина може да заштити или повреди и да ниједно друштво не може опстати ако изгуби способност да разговара.

Ако овај Водич помогне да се бар један разговор води са више поштовања, ако охрабри бар једну особу да чује пре него што осуди, онда ће вредности које су у мене усађене наставити да живе - тихо, али постојано, кроз људе који бирају дијалог.

Марија С. Дедовић

Својој породици с љубављу.

др Филип А. Мирић

Ову књигу посвећујем својим синовима **Теодору и Владимиру**.

Ви сте моја снага, моја радост и мој највећи разлог да верујем у доброту света. Желим да кроз странице ове књиге осетите колико је лепа реч моћна и колико може да лечи.

Лепа реч гради мостове међу људима и чини да се срца препознају. Учите да говорите пажљиво, јер речи остају и онда када се изговоре тихо.

Подједнако је важно да научите да препознате насиље, ма где се оно појавило. Насиље понекад није гласно, већ се крије у понижавању, подсмеху и тишини. Желим да имате храбрости да кажете не таквим поступцима.

Помозите слабијима, јер се права снага види у заштити, а не у повређивању. Будите ослонац онима који се плаше да говоре.

Ово важи и за интернет, где речи могу да боле исто као и у стварном свету. Не заборавите да са друге стране екрана увек постоји нечије срце.

У стварном животу, као и на мрежама, бирајте доброту чак и кад је тешко. Знам да нећете увек бити савршени, и то је у реду. Важно је да увек тежите правди, разумевању и саосећању.

Нека вас љубав води у одлукама које доносите.
Поносна сам на људе какви постајете сваког дана.
Носите у себи светлост и делите је несебично.

Нека ова књига буде мој тихи загрљај и подсетник да никада нисте сами.
Волим вас бескрајно и заувек.

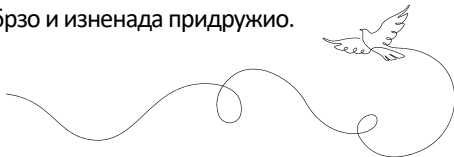
Катарина Јонев Ћираковић

Овај Водич посвећујем свим добрим људима, мајци Србији и њеној деци.

др Џенис И. Шафировић

Мудре мисли и практични савети свим људима који прочитају и којима буде препричано, а посебно мом драгом оцу Милораду и несебичном Војкану који му се пребрзо и изненада придружио.

Јасмина М. Крштенић

УВОДНА РЕЧ

Постоје тренуци у историји човека када реч престаје да буде средство, а постаје испит. Не испит знања, већ испит људскости.

У таквим временима више није довољно *шћ*а говоримо. Питање је *како*, *зашћ*о и *ћред* ким говоримо. Јер свака реч, једном изговорена, заузима страну. И свака тишина - такође.

Овај Водич настао је у времену у коме је бука постала замена за истину, а брзина за мисао. У времену у коме се мишљења не сусрећу да би се разумела, већ да би се поразила. У времену у коме се човек све чешће не види као човек, већ као став, припадност, број или препрека.

Зато ово није књига о лепом говору. Није ни приручник за „коректну“ комуникацију.

Ово је књига о граници. Граници испод које човек престаје да буде човек.

Дијалог, о коме је овде реч, није компромис слабих. Он није попуштање, нити одустајање од себе. Напротив - он је највиши облик личне и друштвене зрелости. Он тражи снагу да се остане усправан, а не агресиван. Да се буде јасан, а не насилан. Да се буде одговоран, чак и онда када је најлакше бити суров.

Свет је преживео ратове, идеологије и системе. Али ниједан свет није преживео тренутак у коме је човек престао да призна човека у другом.

Зато овај Водич не полази од питања ко је у праву. Он полази од питања: ***шћ*а осћ**аје ***ог нас ћ*осле наших речи.**

Посебно место у овој књизи припада младима. Не зато што су „будућност“, већ зато што су садашњост која још није оуглала. Јер управо у младости настаје навика - да ли ћемо слушати или прекидати, разумети или етикетирати, разговарати или искључивати. Те навике касније не постају мишљења. Постају судбина.

Овај Водич не нуди рецепте. Он нуди одговорност.
Не тражи сагласност. Тражи свест.
Не обећава мир без напора. Показује цену мира без дијалога.

Јер дијалог није украсио ниједну епоху.
Али је свака епоха која је преживела - имала дијалог.

И ако ова књига има једну намеру, онда је она једноставна и тешка у исто време:

да нас подсети да је човек мера сваке речи,
и да без те мере - ниједан свет не остаје читав.

Марија С. Дедовић

Председница Асоцијације правника АЕПА и
Правничке академије Србије

РЕЦЕНЗИЈА

АМАНЕТ ДИЈАЛОГУ - ШТА СВЕ МОГУ РЕЧИ

Чини нам се да толико мало значе, а заправо речи имају снагу да померају читаве стене и да граде градове. Нису то градови у класичном смислу те речи. То су градови поверења међуљудских односа, градови у којима влада филантропија и емпатија. Свака изговорена реч, изговорена је за вечност. Реч представља темељ за међуљудске односе, а права реч, изговорена на прави начин, отклања највеће стене, бедеме и ограде, које међу људима стварају раздор и мржњу.

Препознајући значај изговорених речи у савременом друштву, коаутори ове значајне публикације, посвећују посебну пажњу младим и тек долазећим генерацијама, које стоје као гаранција да ће међуљудски односи будућности бити бољи и квалитетнији. Речи које они буду изговарали треба да граде боље и просперитетније друштво, друштво будућности, засновано на толеранцији, ненасилној комуникацији, емпатији и конструктивном дијалогу. Наше генерације и генерације пре нас, значајно су контаминирале људске односе, оптеретивши их насиљем, међуетничком, верском и међунационалном мржњом, што је у коначници донело бројне проблеме, страдање и несрећу. Долазеће генерације, у које морамо улагати, треба да буду генерације компромиса и коегзистенције.

„Аманет дијалогу“ је вредно штиво које читаоца учи шта је квалитетна комуникација, шта је интелектуално разумевање, како треба комуницирати уз правилно поступање у односу са саговорницима, без насиља и латентних или отворених увреда и омаловажавања, како избегавати насилну и увредљиву комуникацију, говор мржње и дискриминације, уз врло добре и у пракси примењиве примере развоја емпатије и конструктивног дијалога. Реч је о публикацији која младе треба да научи шта је квалитетна комуникација, коју тежину носи свака изговорена реч, како се развија однос поверења и поштовања, како се гради здраво друштво будућности.

Попут највећих учитеља света, источних мудраца и рационалних оратора, коаутори публикације и сами кажу да они не дају тајни рецепт успеха, они нуде одговорност, траже сагласност и свест, јер нема мира без напора, а напор лежи у квалитетном дијалогу.

Нико не спори да у свету владају разлике, али разлике нису разлог мржње и нетрпељивости. Поштујући себе и онако како поштујемо себе, морамо поштовати и друге. Свађа није начин решавања спорова, већ само њихово продубљивање. Конфликт је решив само уколико владавину ђутања и мржње замени владавина здравих и конструктивних речи. Такве речи носе снагу, већу и јачу од било које физичке или војне снаге. Међутим, погрешне речи, изговорене на погрешан начин и у погрешно време, остављају само дубоке ожиљке и продубљују проблеме. Речи могу бити и благослов и клетва, само је разлика у томе како се и на који начин оне изговарају.

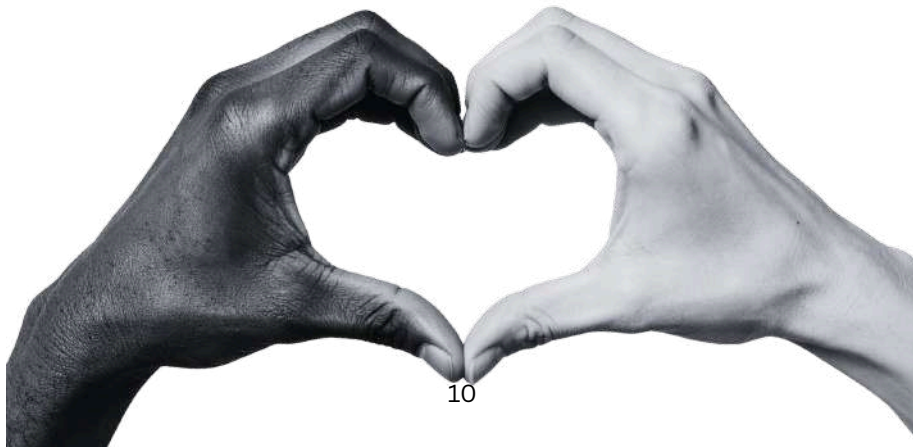
На послетку, водич „Аманет дијалогу“ завређује велико поштовање као штиво од изузетног значаја за изградњу једног новог и бољег друштва, друштва заснованог на принципима толеранције, емпатије, разумевања, ненасиља и интеракције. Читање овог водича буди наду да ће нове генерације успети да изграде друштво мира, заснованог на поштовању различитости, које се више неће посматрати као тачка раздора, већ ћемо на основу тих различитости имати један бољи и квалитетнији систем вредности.

Сваком читаоцу, било да припада новој, новијој, средњој или старијој генерацији, упућујем топлу и срдачну препоруку, не као правник, доктор наука, научни радник, већ првенствено као човек, да се упозна са садржином ове публикације, да је прочита отвореног ума и да на што бољи и рационалан начин, прими и прихвати све оно што су коаутори написали. Припадници средње и старије генерације би требало да ово штиво читају са одређеном дозом (само)критике, док младе и млађе генерације треба да садржину прихвате као одређену врсту путоказа за своје понашање у будућности.

У Београду, 06.01.2026. године

Рецензент
др Ратомир Антоновић

научни сарадника Института за
српску културу Приштина -
Лепосавић, Република Србија

РЕЦЕНЗИЈА

ДИЈАЛОГ КАО ЕТИЧКА ОБАВЕЗА У ФРАГМЕНТИРАНОМ ДРУШТВЕНОМ ПРОСТОРУ

Рукопис „*Аманеј дијалоу: где реч лечи – џу мир живи*“ поставља се у поље хуманистичке мисли као промишљен и концептуално артикулисан покушај да се дијалог сагледа не као процедурални механизам комуникације, већ као етичка категорија /нормативни оквир/ одговорног бивствовања у заједници – при чему се реч не третира искључиво као носилац значења, већ као догађај односа, чин присуства и облик моралне изложености према Другом. Аутори полазе од претпоставке да говор није неутрална активност, већ простор у коме се истовремено обликују моћ, идентитет и границе припадања – и управо у томе лежи централна тежина текста, који дијалог не разуме као средство постизања споразума, већ као испит зрелости субјекта /етичке субјективности/ у условима разлике, напетости и неслагасја. Тај приступ уписује рукопис у традицију мишљења у којој се људско достојанство не утемељује на способности наметања сопственог гласа, већ на спремности да се други глас чује, призна и издржи – чак и онда када нарушава удобност сопствених уверења, симболичких позиција и наративних сигурности.

У значају овог рукописа не треба полазити од његове тематске актуелности, иако је она неспорна, већ од чињенице да он улази у простор који је у савременом академском и јавном дискурсу истовремено пренатрпан декларативним говором и суштински лишен етичке дубине – простор у коме се дијалог често призива као формула /реторички позив/, а ретко промишља као захтевна пракса одговорности. „*Аманеј дијалоу*“ свој значај гради управо у том расцепу: он не понавља општа места о важности разговора, већ настоји да дијалог врати у поље вредносног, моралног и антрополошког – тамо где се реч разуме као чин који оставља последице, као траг који се не може опозвати, као облик деловања у свету. У том смислу, рукопис има двоструку релевантност: са једне стране, он одговара на дубоку кризу поверења у језик /ерозију смисла, инфлацију говора, банализацију јавне речи/, а са друге стране, нуди теоријски и педагошки оквир у којем се култура дијалога не третира као пожељна вештина, већ као темељ друштвене одрживости.

Значај текста се додатно продубљује чињеницом да је усмерен ка младима, не као објектима едукације, већ као субјектима који тек обликују своје односе према речи, моћи и одговорности – чиме рукопис преузима улогу посредника између наслеђених наратива и будућих избора, између историјског терета и могућности прекида његове репродукције. Управо у тој позицији – између етике говора и педагогије односа, између нормативног и егзистенцијалног – лежи његов суштински допринос, који овај текст издваја од великог броја сродних публикација и чини га релевантним не само за образовни, већ и за шири културни и друштвено/социјално -филозофски контекст.

Подсетићу како дијалогској филозофији Мартин Бубер (**Martin Buber**) однос заузима место примарне онтолошке чињенице – не као једна од димензија људског живота, већ као његов темељни облик. Човек, у том мисаоном хоризонту, не постоји најпре као изоловани субјект који потом ступа у односе, већ се управо кроз однос обликује као *Ја* – при чему разлика између односа *Ја–Ти* и *Ја–Оно* не означава тек различите модалитете комуникације, већ различите начине бивствовања у свету. Однос *Ја–Оно* почива на дистанци, употреби и функционализацији – други је ту као предмет знања, управљања или процене – док се у односу *Ја–Ти* други појављује као целовито присуство /лице, непоновљивост, тајна/ које се не може исцрпети описом, дефиницијом или сврхом. Дијалог, у том смислу, није говорна размена нити рационална расправа, већ догађај сусрета у коме се човек излаже другом без гаранције исхода – одустајући од сигурности контроле и улазећи у простор узајамности који је истовремено крхак и етички захтеван. Управо зато је за Бубера дијалог увек више од комуникације: он је чин признања постојања другог као равноправног бића, а самим тим и чин самопревазилажења, јер тек у том односу *Ја* престаје да буде затворено у сопствену перспективу и постаје одговорно /позвано/ пред лицем Другог. С друге стране У филозофији Емануела Левинаса (**Emmanuel Levinas**) појам Другог заузима радикално другачије место од оног које му је традиционално додељивано у оквирима епистемологије и онтологије – Други није објекат сазнања, нити варијанта сопства, већ апсолутна спољашњост /алтеритет, не-асимилабилност/ која измиче сваком покушају потпуног разумевања и поседовања.

Левинасово „лице Другог“ не означава физичку појаву, већ етички догађај у којем човек бива позван пре него што је спреман, обавезан пре него што је сагласан – јер одговорност не настаје из уговора, норме или рационалног избора, већ из саме изложености присуству које не могу да сведем на категорију, улогу или функцију. У том хоризонту, однос према Другом није симетричан: он није размена, није реципроцитет, није договор – већ примарна асиметрија у којој сам увек већ дужан, увек већ позван, увек већ у позицији одговорности која претходи слободи и мишљењу. Реч, у том смислу, губи статус неутралног медија и постаје простор могућег насиља или могуће бриге – јер свако именовање ризикује да Другог затвори у појам, а свако ћутање ризикује да га напусти. Левинасова мисао тиме уводи радикалну етичку напетост у само срце комуникације: говори значајно бити одговоран за последице говора, али и за оно што је у говору неминовно изостављено /прекорачено, недоречено/. Други, као онај који ми се не да свести на исто, непрестано ремети моју самодовољност и разбија илузију сувереног субјекта – приморавајући ме да дијалог не разумем као простор потврде сопствене позиције, већ као место где се испитује моја способност да не повредим, да не присвојим, да не укинем туђу различитост у име сопствене сигурности.

Враћајући се самом тексту, његова хвале вредност постаје видљива управо у начину на који успева да имплицитно, без експлицитног теоријског позивања, утка дијалoшку и етичку мисао у нарaтив који остаје приступачан, а да при том не губи концептуалну дубину – што је ретка равнотежа у савременим хуманистичким публикацијaма. Рукопис не говори о дијалoгу са дистанце аналитичког посматрача, већ га изводи као живу праксу мишљења, у којој се реч не појављује као инструмент аргументације, већ као простор одговорности /етичке изложености/ у односу према Другом. Управо у томе лежи његова вредност: текст не полази од претпоставке сувереног субјекта који управља комуникацијом, већ од крхког, али одговорног субјекта који је увек већ у односу, увек већ упућен на другогa и увек већ позван да преиспита сопствену позицију моћи, тона и намере. Тај приступ омогућава да се дијалoг прикаже не као хармонична размена, већ као напет, понекад нелагодан простор сусрета у коме је неопходно истрајати – што текст чини зрелим и филозофски поштеним, јер не обећава лаке исходе нити брза помирења. Хвале вредно је и то што се у рукопису доследно избегава морализаторски тон: етичка димензија није наметнута споља, већ произилази из унутрашње логике односа, из схватања да свака реч већ носи последицу и да је сваки говор истовремено и чин /делање, интервенција/ у заједничком простору. Тиме текст успоставља висок ниво хуманизације дискурса – не кроз сентименталност, већ кроз озбиљно схваћену одговорност за другогa, за његово лице, глас и право да не буде редукован на категорију, став или „проблем“. Управо та способност да се дијалoг мисли као етички догађај, а не као метод, чини овај рукопис посебно вредним у образовном, културном и друштвеном контексту у којем се језик све чешће користи без свести о његовој тежини и последицама.

У посттранзицијским, фрагментираним друштвима овакви водичи постају важни не зато што нуде готове одговоре, већ зато што поново успостављају простор у коме је питање уопште могуће поставити без страха, цинизма или аутоматске конфронтације. Та друштва носе у себи вишеслојне ломове – институционалне, вредносне, генерацијске и језичке – при чему је транзиција често значила формалну промену система без дубљег преображаја културе односа, остављајући за собом расуте наративе, конкуренцију истина и хронично неповерење према јавном говору. У таквом контексту, реч је истовремено инфлационисана и обесмишљена: говори се много, али се ретко слуша; аргументи се износе, али се не сусрећу; дијалoг се призива, али се практикује као борба за позицију.

Водичи који дијалог враћају у поље етичког /одговорног, обавезујућег/ значаја важни су јер делују против те фрагментације не тако што је поричу, већ тако што је узимају као полазиште – признајући да заједнички језик није дат, већ да се мора изнова градити. У друштвима у којима су институције ослабљене, а колективна искуства често оптерећена неразјашњеним траумама и прекинутим континуитетима, овакви текстови функционишу као ретка места смислене артикулације: они не покушавају да наметну јединствену визију, већ да обнове способност да се разлике издрже без насиља, да се неслагање не доживи као претња, већ као показатељ живе заједнице.

Њихова важност је утолико већа што се обраћају управо онима који су одрасли у атмосфери симболичке нестабилности – где су појмови правде, одговорности и заједништва често били инструментализовани – нудећи не идеологију, већ језик за мишљење односа, за именовање напетости и за преузимање личне одговорности у простору који је дуго био препуштен буци, искључивости и прећуткивању.

Summa summarum, значај и вредност оваквог рукописа не исцрпљују се ни у његовој тематској актуелности, ни у педагошкој употребљивости, већ у томе што он делује као ретка тачка сабирања – место на коме се етика говора, дијалогска мисао и искуство посттранзицијске фрагментације укрштају без поједностављивања и без илузије брзих решења. Овај текст показује да дијалог није ни морални украс ни друштвена техника, већ услов могућности заједничког живота у свету у коме су односи оптерећени историјским прекидима, симболичким насиљем и хроничним неповерењем. Његова посебна вредност лежи у томе што не нуди синтезу у смислу уравнивања разлика, већ у смислу очувања напетости као простора одговорности – напетости између Ја и Другог, између речи и последице, између слободе и обавезе. Управо зато овакав водич није тек пратећи образовни материјал, већ интервенција у културу говора /јавни, међуљудски, унутрашњи/ која подсећа да се заједница не одржава консензусом, већ способношћу да се несагласје издржи без дехуманизације. У том смислу, рукопис не затвара расправу, већ је отвара на најодговорнијем месту – тамо где реч поново постаје аманет, а дијалог чин који нас обавезује и онда када је тежак, спор и без гаранције исхода.

У Суботици, 9.1.2026. године

Рецензент

Дарко Баштовановић,

М.А. политикологије и М.А. европских студија

РЕЦЕНЗИЈА

Књига „Аманет дијалогу - Водич кроз етику говора, културу мира и ненасилну комуникацију“ представља ретко и драгоцену штиво које читаоца не учи само како да говори, већ пре свега како да слуша, разуме и остане човек у времену у коме се речи често троше пребрзо и без одговорности.

Ова публикација сведочи о снази заједничког ауторског гласа. Иако су у њеном настајању учествовали различити аутори, књига делује складно, промишљено и јединствено, као да је вођена једном основном мишљу: да дијалог није слабост, већ највиши облик зрелости. Сваки аутор даје свој допринос том заједничком ткању смисла, чинећи текст богатим, али истовремено разумљивим и блиским читаоцу.

Посебно вредним сматрам то што се појединим темама и порукама у књизи враћамо више пута. Такав приступ не оптерећује текст, већ га продубљује. Понављање овде није случајно, већ промишљено и неопходно — јер неке истине морају бити изговорене више пута да би постале наше. У том духу, стара латинска мисао *repetitio est mater studiorum* добија своју пуну смисаону тежину: тек кроз понављање учимо да препознамо, усвојимо и живимо вредности које књига заговара.

„Аманет дијалогу“ није књига која се чита једним дахом и одлаже на полицу. Она је позив на унутрашње преиспитивање, али и тихи подсетник да свака реч коју изговоримо оставља траг. Њена снага лежи у томе што не нуди готове одговоре, већ отвара простор за разговор — са другима, али и са самим собом.

У времену у коме се дијалог све чешће замењује надметањем, а слушање надглашавањем, ова књига подсећа на оно суштинско: да се мир, разумевање и поверење не граде великим гестовима, већ пажљиво бираним речима. Управо зато, овај Водич има вредност која превазилази тренутак у коме је настао - он остаје као оријентир свима који верују да је реч аманет, а разговор чин одговорности.

Пирот, 9.1.2026. године

Владимир Стојановић
Дипломирани правник
Медијатор

Тело за вансудско решавање потрошачких спорова

РЕЦЕНЗИЈА КЊИГЕ

Аманет дијалогу – Водич кроз етику говора, културу мира и ненасилну комуникацију

Након година проведених по судницама где се ваздух може сећи ножем од накупљеног беса, и у поступцима медијације где тишина често говори више од речи, научио сам једну ствар: људи не ратују зато што се не слажу, већ зато што се не чују. Књига која ми се нашла на столу бави се управо том сржи нашег постојања - комуникацијом.

Као неко ко је каријеру изградио на решавању спорова, овој књизи сам приступио са дозом професионалног скептицизма. Јер, једно је теорија, а друго је живот који је често много другачији од те теорије.

О чему се заправо ради?

У овој књизи Марија нас води кроз лавиринт људских емоција и интеракција, покушавајући да демистификује зашто се основно споразумевање често претвори у неспоразум, свађу, конфликт или спор. Стил писања је једноставан и приступачан, без превише теорије које би просечног читаоца можда довело до тога да одустане након треће стране. Тон је оптимистичан, донекле педагошки, што је у свету препуном цинизма значајно освежење. Посебно су корисни примери преоквиривања који једноставно приказују оквире који блокирају и оквире који отварају комуникацију и успостављају дијалог.

Као неко ко увиђа значај искреног и отвореног разговора, посебно ми се свиђа фокус на емпатију и активно слушање - термине које ауторка јасно појашњава у својој књизи. Иако књига не нуди магична решења, она нам ипак указује зашто је важно, а још важније - како да застанемо и заиста чујемо шта нам саговорник говори, уместо да у глави већ спремамо реплику док он/а још није ни завршио/ла реченицу.

Такође, предност је и што књига садржи поједине вежбе које би могле да се практикују у превазилажењу конфликта у мањим заједницама, удружењима или мањим радним колективима. Вредност ових вежби имаће не само читаоци, већ и они који се баве културом дијалога, посредовања.

Мала доза „адвокатске“ критике

Иако је књига драгоцен приручник, на тренутке може деловати превише идеалистично. То је логично очекивати од особе попут Марије која има изузетно оптимистичан поглед на свет. Ипак, у мом послу често срећем људе који су толико дубоко ушанчени у своје позиције да „ја-поруке“ и благ тон једноставно нису довољни. Премда Маријино веровање у добро има предности, нажалост, не могу се сви конфликти решити ако смо довољно љубазни.

Моје искуство као адвоката и медијатора говори да је понекад потребан дубљи хируршки рез у психу и интересе да би се дошло до мира и другачијег приступа. Напослетку, постоје и ситуације када дијалог није могућ (о чему смо и причали у току радионица), нарочито када имамо саговорника који не жели да реши спор односно конфликт.

У том смислу, ове напомене не треба разумети као критику основне поруке књиге, нити као довођење у питање њеног оптимистичног приступа, већ као простор за њену даљу надоградњу.

Било би корисно да се, у неком наредном издању или кроз посебан осврт, додатно обраде управо такви сложенији и „тежи“ случајеви, у којима преговори нису спонтано могући, а дијалог захтева другачију динамику и додатне алате. Такав приступ би, по мом мишљењу, додатно оснажио већ постојећу вредност књиге, задржавајући њен дух и основну поруку, а истовремено је приближио и онима који се сусрећу са најзахтевнијим облицима конфликата.

Такође, иако одређени делови текста делују помало репетитивно, могу бити корисни јер ће се лакше „усадити“ читаоцу или читатељки у меморију.

Завршна реч

Без обзира на ове ситне коментаре, верујем да би ова књига могла бити јако корисна у односима људи који су у отвореном сукобу, већ и за оне који мисле да имају „савршене“ односе. Књига нас учи како да будемо људи у свету који нас све чешће претвара у аутомате који само размењују информације, а не емоције и разумевање.

Марија је успела да спусти комплексну психологију међуљудских односа на ниво обичног човека, а то је данас, верујте ми на реч, права реткост. Ако тражите начин да мало утишате буку у свом животу и заиста почнете да комуницирате са онима који су вам важни, вреди одвојити време за ове странице.

У другом делу књиге, Марија „препушта“ палицу својим колегиницама и колегама који уносе другачији тон. Иако је Маријин текст такође стручан и утемељен у професионалном искуству, он је писан на начин који је конкретнији, јаснији и ближи читаоцу, док текстови других аутора имају израженији академски и аналитички приступ. Ово је разумљиво због различитог сензибилитета аутора, али и начина сагледавања појединих тема, као и због специфичних професионалних перспектива из којих аутори приступају проблематици.

Посебну вредност Водича представља обрада теме дигиталног насиља у контексту културе дијалога. Катарина Јонев Ђираковић на подробан и систематичан начин указује на значај правилне комуникације у дигиталном простору, анализирајући изазове и ризике које савремени облици комуникације носе са собом.

Са друге стране, др Филип Мирић приступа теми из кривичноправног и криминолошког угла, анализирајући злочин мржње као појаву која лежи у основи лоше комуникације, али и као друштвено опасан феномен који захтева јасан институционални и правни одговор. Оваквим приступом, аутор уводи важну дистинкцију у односу на друге радове, проширујући тему дијалога са етичког и комуникалошког на нормативни и казнено-правни ниво, чиме се јасно указује на последице изостанка културе дијалога.

Тема интеркултуралности у тексту др Џениса Шаћировића обрађена је из угла дугогодишњег наставног и научног искуства, с обзиром на то да се аутор овом облашћу бавио и у оквиру универзитетске наставе. Такав приступ омогућава продубљену анализу дијалога као кључног механизма разумевања и сарадње у интеркултуралним срединама.

Посебан допринос целини приручника даје и текст Јасмине Кртшенић, која из перспективе тужилачке праксе концизно и јасно указује на кључне аспекте родно заснованог насиља, допуњујући теоријске и аналитичке увиде практичним искуством.

Упркос различитим стиловима и приступима, све текстове повезује заједничка нит - уверење да је управо комуникација основни предуслов разумевања, уважавања различитости и изградње културе дијалога, што представља и централну поруку ове књиге.

Напослетку, јако ми је драго што ову рецензију пишем на Божић - највећи хришћански празник који управо симболизује дијалог, поверење, остављање прошлости и лоших речи и односа иза себе те окретање ка светлијој будућности - све оно што ова књига заговара на лепе, јасне, конкретне и суштинске начине и примере. Књига нас, попут Божића, учи да је будућност светла само ако искрено и отворено разговарамо и покажемо разумевање једни према другима.

У Нишу, 7.01.2026. године

Предраг Поповић

Адвокат и медијатор

Тело за вансудско решавање потрошачких спорова

Миритељ који пружа помоћ странама у колективном радном спору

Арбитар за решавање индивидуалних радних спорова

akporovic.rs

РЕЦЕНЗИЈА

Овај водич представља уникатну перспективу виђења о томе шта данашњем друштву недостаје када је реч о комуникацији. Иако је сам назив овог дела „водич“, оно је мање водич, а више огледало стања у друштву, у коме одсуство довољне и ненасилне комуникације често доводи до дигиталног, а затим и до правог насиља. Аутори сагледавају начин комуникације, јачину и усмереност речи које у свакодневном говору користимо једни према другима.

Иако је надалеко чувена пословица у енглеској литератури „*sticks and stones may break my bones, but words cannot hurt me*“ („Штaкoви и камење моју ми ђоломију коси, али ме речи не моју ђовређију“), она заправо запоставља оне унутрашње, психолошке последице које могу остати услед насилне комуникације. Кроз водич се истичу и бројни обрасци и вежбе које могу помоћи у изналажењу решења и адаптације реченичне конструкције и структуре у циљу вођења корисног дијалога уместо напада, макар он био и пасиван.

Дају се предлози како се могу превазићи проблеми у вези самог говора мржње, али је право често немоћно да одговори на усађивање мржње. Са развојем интернета и друштвених мрежа сведоци смо развоја преноса насиља и у дигитални свет, где често изговорене речи, те у неким случајевима додатно и секундарна виктимизација, могу да доведу до трагичних последица.

Одговорност се налази на појединцима, а многи појединци чија професија је таква да имају значај за друштвено деловање, попут новинара и представника власти, имају додатну одговорност у промовисању ненасилног говора. Но, на правом месту јесу родитељи — мржња се не сме гајити, односно индоктринирати, а још мање учити да се прикрива. Родитељи, заједно са школом, јесу стуб одрастања и они који морају учити децу о дијалогу.

Једном када та мржња експлодира, она се не зауставља само на речима. На крају, овај водич је и упозорење да не смемо дозволити да мржња уђе у свакодневну комуникацију и говор — када мржња у комуникацији замени дијалог, сукоб је неизбежан.

Београд, 28.12.2025. године

Рецензент

Никола Стојић
мастер правних наука

Без обзира на различитости, морамо се поштовати и уважавати. Као што поштујемо себе и своје, тако треба да поштујемо и друге и туђе. Ако настане проблем, не треба се свађати, већ га разговором решавати.

И највећи проблеми могу се решити - мало по мало, разговором, стрпљењем и временом.

Адам Бен Мосбех, 9 година
III/3, ОШ „Владислав Рибникар“

Важно је да поштујемо старије и да знамо како се поштовање показује. Толеранција је кад млађи устану да старији седну.

Не треба да избегавамо оне који су различити или другачији од нас, нити оне који говоре неки други језик. Напротив, треба да се дружимо са њима и да их прихватимо, јер и од њих можемо много да научимо.

Сара Бен Мосбех, 7 година
I/3, ОШ „Владислав Рибникар“

I - РЕЧ КАО АМАНЕТ - ЕТИКА ГОВОРА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ

Реч је најстарији завет човека. Она је први мост који је човек подигао према другом бићу. Пре него што је камен постао зид, пре него што је мач постао оружје, постојала је реч. Њоме је човек назвао звезде и реке, љубав и страх, доброту и зло. Реч је оно што нас издваја од тишине природе и оно што нас спаја у заједницу људи. Без речи, човек би остао изгубљен у немуштом ћутању, без могућности да пренесе мисли, осећања и снове.

Реч је аманет. Када је изговоримо, она више није само наша. Постаје семе у туђем срцу. Може да клија у цвет или у трн, у мир или у сукоб. Зато је свака реч одговорност, а сваки слог заклетва. Ко речи разбацује као камење, мора бити свестан да ће једнога дана проћи путем који је сам поплочао.

У савременом свету, реч је умножена до бескраја. Она путује брже од светлости, прелази океане у секунди и остаје записана у дигиталном еху који се више никада не може у потпуности избрисати. Сваки коментар, свака објава, свака изговорена мисао постаје траг. Данас, више него икада у историји, етика говора није ствар лепог понашања, већ питање опстанка.

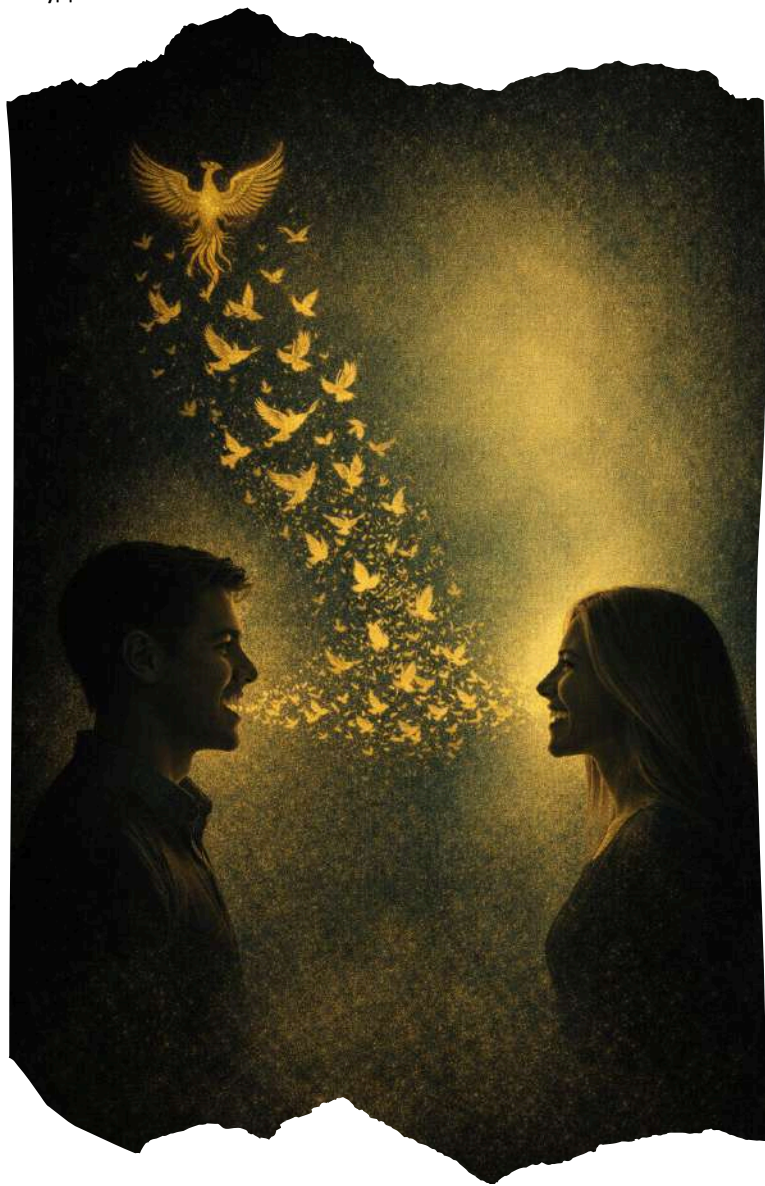
Реч носи моћ која превазилази физичку силу. Њоме се не разара само појединац, већ се могу продубити поделе, распламсати мржња и оставити ожиљци који трају генерацијама. Али исто тако, реч може бити почетак помирења, утеха у најтежем тренутку и мост тамо где је некада био понор.

У њој станују и утеха и проклетство. Она може бити молитва која лечи или клетва која трује. Зато избор пред нама није сложен, али јесте одговоран: хоћемо ли реч користити као мач или као хлеб, као отров или као лек, као зид или као мост.

У свету уморном од буке, потребна нам је реч која лечи. У времену у коме је сваки ехо појачан милион пута, потребна нам је реч која носи мир. Зато треба да говоримо као да наше речи слушају они који тек треба да се роде. Као да ће их неко памтити и онда када нас више не буде.

Реч је аманет генерацијама које долазе. Она је највећа баштина коју остављамо. Државе ће се мењати, закони ће се писати и брисати, али реч ће остати. Она ће сведочити о томе ко смо били и шта смо изабрали – као невидљиви печат нашег доба, нашег морала и наше људскости.

Зато реч мора бити светла. Мора бити достојна човека. Јер када се утихне све друго, остаће само речи. И оне ће говорити о нама онда када нас више не буде.

II - МЛАДИ И КУЛТУРА МИРА - ИЗМЕЂУ НАСЛЕЂА И НОВИХ ИЗАЗОВА

Млади су одувек били раскршће историје. На њиховим плећима лежи оно што нису бирали – наслеђе предака, сенке прошлости, недовршене приче и непрележане ране. Али у њиховим рукама налази се оно што јесте њихов избор: свет који тек треба да створе. Свет који може бити другачији, праведнији и мирнији од оног који су затекли.

Култура мира није поклон. Она није готово наслеђе које се прима без питања. Она је одлука коју свака генерација мора поново да донесе. Старији могу пренети искуства и опомене, али не могу предати мир као завршену причу. Мир се гради изнова - у срцима младих, у школама, на улицама и у свакодневним изборима и односима.

2.1. Наслеђе које носимо

Свака генерација почиње свој пут са рукама пуним онога што није сама бирала: језика, обичаја, веровања, али и предрасуда и страхова. Наслеђе може бити извор снаге, али и терет. Понекад је светлост која осветљава пут, а понекад сенка која заклања хоризонт.

Млади данашњице наслеђују свет огромних могућности, али и дубоких подела. Учи их се да је свет глобално село, док им се истовремено шаље порука да је то село испресецано зидовима - видљивим и невидљивим. Управо у том раскораку између онога што су добили и онога што желе да створе, млади стоје као чвориште времена.

Пред њима је избор: да ли ће у нови свет понети камење старих сукоба или семе из кога може израсти мир.

2.2. Нови изазови

Изазови младих данас више нису само ровови и барикаде, већ екрани, мреже и дигитални простори. Речи написане у тренутку афекта постају оружје чија снага често превазилази физичко насиље. Алгоритми стварају невидљиве зидове који раздвајају појединце, групе и читаве заједнице.

Данашњи млади су прва генерација која мора да научи како се сукоби воде и решавају у дигиталном простору - не мачем, већ речима; не на бојишту, већ у коментарима, порукама и објавама. Тај простор захтева нову врсту одговорности и нову писменост дијалога.

Ипак, исти ти изазови носе и прилике. Никада у историји није било лакше чути некога ко живи на другом крају света. Никада није било више могућности да се упозна различитост и да се из ње учи. Ако млади науче да у различитости виде богатство, пред њима се отвара простор за свет у коме је култура мира јача од културе мржње.

2.3. Култура мира као пракса

Култура мира није парола нити украсна идеја. Она није постер на зиду школе. Култура мира је пракса свакодневног живота: у начину на који говоримо, у спремности да саслушамо пре него што осудимо, у избору да пружимо руку уместо да подигнемо зид.

Она почиње у одлуци да не прихватимо наслеђену мржњу као сопствену.

Млади имају снагу да не наставе приче које су им остављене. Ако изаберу да прекину круг искључивости и нетрпељивости, постају генерација која је одлучила да историју не понавља, већ да је преобликује.

То није лак пут. Носити мир често је теже него носити оружје. Мир захтева стрпљење, зрелост и храброст да се иде против буке већине.

2.4. Позив младима

Млади, ви сте они који тек треба да испишу странице будућности. Оно што добијате од претходних генерација можда није увек праведно или цело - понекад су то ожиљци, понекад неиспуњена обећања. Али имате моћ избора.

Не морате наставити битке које нису ваше. Можете започети своје - битке за разумевање, за толеранцију, за мостове уместо зидова. Будућност мира неће написати декларације и закони. Она ће бити исписана у вашим гестовима, у вашим речима и у начину на који гледате једни друге.

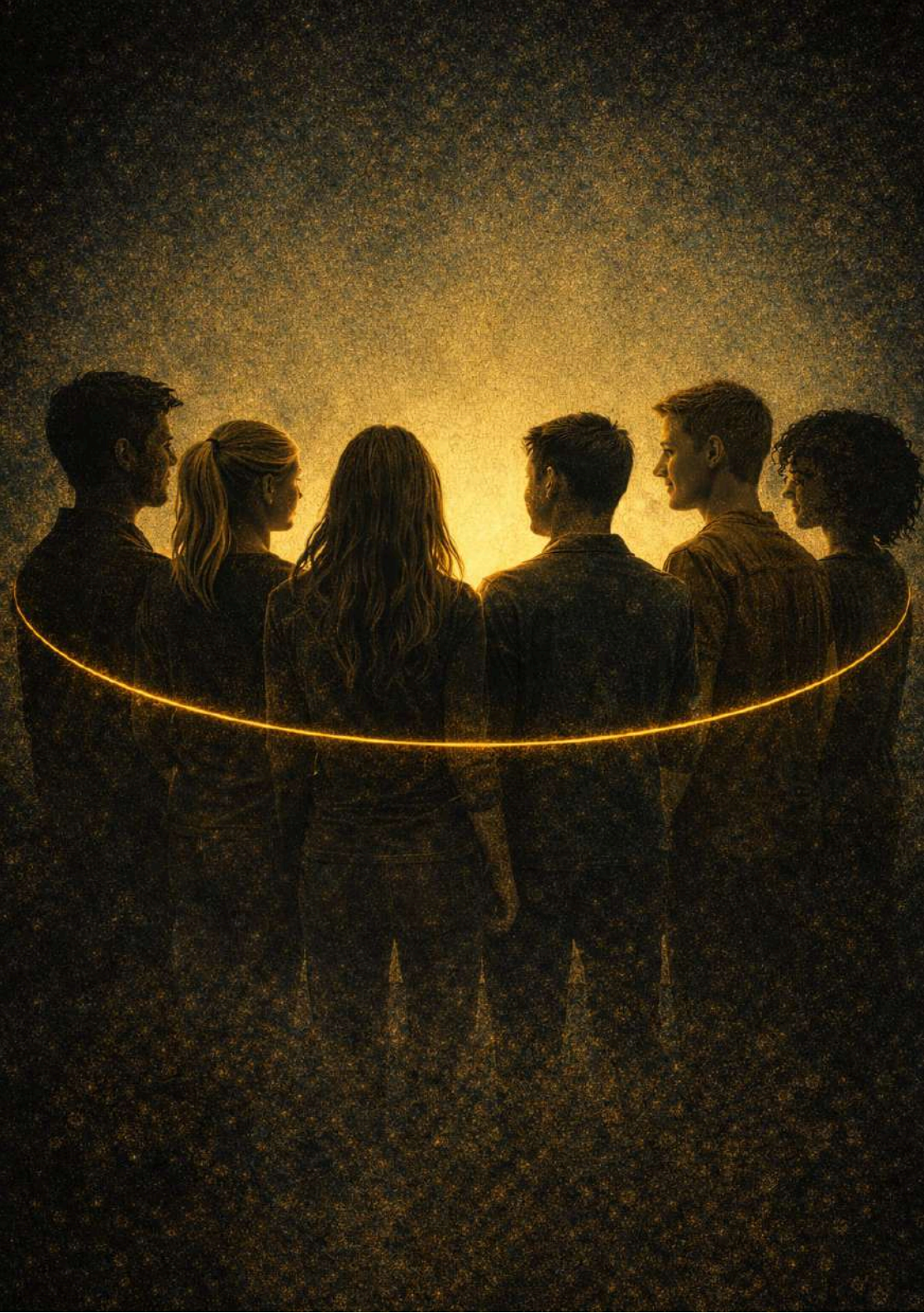
Ако изаберете да budete генерација која неће дозволити да предрасуде буду јаче од љубави, ваше име ће остати упамћено као име оних који су прекинули круг патње.

2.5. Завршна визија

Мир није сан, већ одлука. А та одлука је у вашим рукама. Ако је изаберете, култура мира постаће ново наслеђе које ћете предати онима који долазе после вас. И тада ће моћи да кажу: „Били смо генерација која је прекинула мрак и донела светлост.“

Ћутање никада није неутралност, ма колико се неки трудили да га тако представе. Ћутање је увек одлука - тиха, али ипак одлука - да неко други плати цену нашег комфора, да се бол пренесе на слабијег, да се равнодушност назове смиреношћу. Ћутање је потпис без мастила, суд без поступка, саучесништво без речи.

Овај Водич није само приручник већ и књига сећања - подсетник на све пропуштене прилике да се реагује, на све жене које су молиле да их не враћају кући, на сва имена која су постала статистика, на све животе који су се завршили у тренуцима када је систем имао прилику да буде спас, а изабрао је да буде тишина.

III - ИНТЕРКУЛТУРАЛНО РАЗУМЕВАЊЕ - КАКО ЖИВЕТИ РАЗЛИКЕ КАО БОГАТСТВО

Свет је одувек био шаролик. Али никада као данас разлике нису стајале тако близу - готово на дохват руке. Некада су векови и мора раздвајали народе и културе, а данас је довољан један клик. Некада је требало препешачити планине да бисмо чули другу песму, а данас је довољно отворити прозор на екрану. Ипак, близина није исто што и разумевање. Понекад нас управо оно што нам је најближе најјаче подсећа да није наше.

Ту почиње суштинско питање интеркултуралног разумевања: да ли ћемо на разлике гледати као на зидове који нас раздвајају или као на палету боја без које слика света не може бити цела.

3.1. Разлике као огледала

Разлике нису препреке. Оне су огледала. У сусрету са другим, човек често најјасније види себе. Људскост није потпуна ако је посматрамо само из једног угла. Онај ко никада није чуо туђи језик, не може у потпуности разумети ни лепоту сопственог. Ко никада није дотакао другу културу, остаје сиромашнији за читав један свет.

Замислимо свет у којем постоји само једна боја. Такав свет био би једноличан, без дубине и контраста. Тек када боје стану једна уз другу, настаје целина. Тако је и са културама: свака носи један тон, један ритам и један поглед на свет. Тек заједно граде хармонију човечанства.

3.2. Страх од различитости

Историја нас учи да човек често више воли оно што му је познато него оно што је истинито. Страх од различитости није страх од другог, већ страх од непознатог у нама самима. Лакше је прогласити туђина претњом него се суочити са сопственом несигурношћу.

Због тога су се разлике вековима претварале у оружје. Једни су бранили своје, други наметали своје, а сви су заборављали једну једноставну истину: различитост је закон природе. У мору не живи само једна риба. У шуми не расте само једно дрво. Небо није обојено једном бојом. Зашто би онда свет људи био сиромашнији од света природе?

3.3. Живети различитости као богатство

Живети различитости као богатство значи одбити лажни мир који постоји само онда када су сви исти. Истински мир није једнообразност. Он постоји онда када различитости живе једна поред друге – као реке које теку паралелно, не мешајући се увек, али заједно обогаћујући земљу кроз коју пролазе.

То је храброст да седнемо за исти сто са неким ко се моли другачије. Да слушамо песму чије речи не разумемо. Да поделимо хлеб са оним чији обичаји нису наши. То није слабост, већ снага. Јер онај ко уме да разуме другога, у ствари управља собом.

3.4. Приче младих

Замислимо једну учионицу. За једном клупом седи дечак са крстом око врата. За другом девојка која у срцу носи полумесец. Поред њих је другар који верује једино у музику и носи слушалице као свој знак. На први поглед, немају ништа заједничко. Али када почну да разговарају, откривају да траже исто: љубав, сигурност и прилику да живе достојанствено.

Њихове разлике нису зидови, већ врата. Један каже „мир“, други „салам“, трећи „реасе“, али смисао је исти.

3.5. Будућност интеркултуралног света

Млади данас стоје на раскршћу. Једном ногом су у својој традицији, другом у глобалном простору. Управо у томе лежи њихова највећа шанса. Они могу постати генерација која ће прихватити да је свет врт различитих цветова.

Ако тај врт буду неговали разумевањем и поштовањем, сваки цвет имаће своје место. Ако га буду тровали мржњом и искључивошћу, све ће увенути.

Будућност неће питати: „Ко си био?“ Питаће: „Кога си прихватио?“

Највеће наслеђе које млади могу оставити јесте свет у коме је различитост престала да буде узрок подела и постала највеће богатство човечанства.

IV- ПСИХОЛОГИЈА ТОЛЕРАНЦИЈЕ - ШТА НАС ПОКРЕЋЕ КА ПРИХВАТАЊУ, А ШТА ДОВОДИ ДО ОДБАЦИВАЊА ДРУГИХ

Толеранција није само реч. Она није украс у говорима нити порука на школским постерима. Толеранција је једно од најдубљих питања људске душе: шта у нама покреће прихватање, а шта доводи до одбацивања?

Зашто једног човека пригрлимо као блиског, а другог одгурнемо као странца? Зашто у неким видимо сродност, а у другима опасност? Одговор на та питања не лежи само у култури или васпитању, већ дубоко у нашој психи.

4.1. Корени прихватања

Човек је биће заједништва. Од најранијих дана, још од времена ватре и пећина, опстанак је зависио од других. Прихватити другог значило је преживети.

У сваком човеку живи дубока потреба да буде прихваћен, али и способност да прихвата. Толеранција почиње оног тренутка када у другом препознамо нешто што нас подсећа на нас саме: исти страх у очима, исту жељу за припадањем, исту потребу за љубављу и сигурношћу. У том препознавању рађа се топлина – корен прихватања.

4.2. Корени одбацивања

Али у човеку живи и страх. Страх је невидљиви зид који нас раздваја од других. Он нас наводи да се предрасудама штитимо од онога што не разумемо.

Одбацивање није природна тежња, већ последица. Оно настаје онда када непознато доживљавамо као претњу, када нас различитост узнемирава или када други доводи у питање нашу слику о себи. Често је лакше од другог направити непријатеља него му дозволити да нам отвори нови поглед на свет.

4.3. Толеранција као унутрашње огледало

Толеранција није само однос према другима. Она је однос према себи. Она је огледало нашег унутрашњег мира.

Ко је у сталном сукобу са собом, тешко прихвата друге. Ко у себи носи непомирене страхове и ране, лако их пројектује на свет око себе. Али онај ко је у стању да се суочи са сопственим сенкама, лакше ће разумети и туђе.

Прихватање других почиње прихватањем себе. Ко уме да воли сопствену несавршеност, умеће да разуме и туђу. Ко научи да опрости себи, лакше ће опростити и другоме.

4.4. Шта нас води ка прихватању

Прихватање других није случајност. Оно је резултат унутрашњих избора, развијених вештина и спремности да свет сагледамо шире од сопствених оквира. Ка прихватању нас воде:

- саосећање, када у другоме препознамо исту рањивост коју носимо у себи;
- самоприхватање, јер што боље прихватамо себе, лакше прихватамо друге;
- знање и разумевање, јер учење о другима умањује страх и руши предрасуде;
- лични контакт, јер је тешко одбацити онога чији смо поглед срели и чији смо глас чули;
- заједничко искуство, јер дељење игре, разговора, рада или хлеба гради повезаност;
- отвореност и радозналост, као спремност да поставимо питање уместо да донесемо пресуду;
- емоционална писменост, односно способност да препознамо и именујемо сопствене емоције уместо да их пројектујемо на друге.

4.5. Шта доводи до одбацивања

Одбацивање није циљ, већ последица. Оно се јавља када страх надјача разум и када непознато не добије прилику да постане познато.

До одбацивања најчешће доводе:

- неукост и непознавање, јер оно што не познајемо лако проглашавамо опасним;
- страх од непознатог, када у различитости видимо претњу уместо прилике за раст;
- незацељене личне ране, које се, ако нису препознате, претварају у нетрпељивост;
- предрасуде наслеђене из окружења, ставови које нисмо сами изабрали, али их носимо као истину;
- потреба за контролом, јер нас различитост подсећа да свет није у потпуности под нашом влашћу;
- ирационалан страх од губитка идентитета, уверење да прихватање другог умањује оно што јесмо;
- недостатак личног контакта, када друге познајемо само кроз стереотипе.

4.5. Живе слике прихватања и одбацивања

Замислимо дете које долази у школу из друге земље. Ако га дочекају осмеси, научиће да свет може бити нови дом. Ако га дочекају подсмеси, његово срце ће понети ожиљак. Толико је танка линија између рана и крила.

Замислимо улицу у којој човек поздрави странца. Тај поздрав може постати почетак пријатељства. Ако окрене главу, исти тренутак може постати семе неповерења.

Понекад читаве заједнице расту или падају на једној јединој речи: „Добро нам дошао“ или „Иди одавде“.

4.6. Пут ка истинској толеранцији

Толеранција није равнодушност. Она не значи окретање главе уз речи „нека свако живи своје“. Толеранција значи препознати разлике и у њима видети вредност.

Толеранција није снисходљивост. Она није порука „прихватам те иако си мање вредан“. Она је чин равноправности: прихватам те јер смо обоје људи - различити, а једнако важни.

Толеранција је слобода. Јер прихватајући друге, ослобађамо се сопствених предрасуда.

Позив младима

Млади, толеранција није слабост. Она је једна од највиших врста снаге. Најлакше је осудити. Најлакше је одбацити. Најлакше је окренути леђа.

Али, потребна је храброст да се слуша, мудрост да се разуме и људскост да се прихвати.

Ко крене тим путем, постаје део генерације која уместо зидова гради мостове. Генерације која је од страха створила радозналост и показала да човек не постаје већи тиме што умањује друге, већ тиме што их прихвата као себи једнаке.

V- ГОВОР МРЖЊЕ И ЊЕГОВЕ НЕВИДЉИВЕ ПОСЛЕДИЦЕ - ОД ШКОЛЕ ДО ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА

Говор је моћ. Али када се претвори у оружје, он постаје невидљива рана која боли дуже од сваког ударца. Мржња ретко почиње песницом или каменом. Она почиње речју. Једном изговорена, реч мржње путује брзо, улази у свест и постаје семе раздора.

Говор мржње није само увреда упућена другом човеку. Он је порука да неко „није довољан“, да „не припада“, да „нема право“ на једнак живот. То није напад само на појединца - то је напад на достојанство човека као таквог.

5.1. Невидљиве ране

Говор мржње не оставља модрице које се виде. Његове ране носе се изнутра: у осећају да ниси добродошао, да си сувишан, да вредиш мање. Тај бол је тих, али упоран. Он се увлачи у самопоуздање, мења начин на који човек гледа себе и полако подрива веру у сопствену вредност.

Једном посејана, реч мржње почиње да живи свој живот. Она може да затвори срце, угаси радозналост и укине будућност пре него што је и почела.

5.2. Прича једног дечака

„У школи ми говоре да сам глуп. Увек исто. Прво сам мислио да се шале. Онда сам приметио да се смеју само мени. Почео сам да се смејем са њима, да не бих био још више сам. Када дођем кући, не причам ништа. Ноћу размишљам да ли су у праву. И полако престајем да се јављам на часу, јер је лакше бити невидљив него поново повређен.“

Овако изгледа говор мржње када га гледамо изнутра - као тихо одустајање од себе.

5.3. Од учионице до екрана

У школи се говор мржње често прикрива као „шала“. Али та шала постаје камен који погађа исто срце, из дана у дан. Дете које је стално предмет подсмеха учи да свет није место сигурности, већ место у којем мора да се брани или повуче.

У дигиталном простору говор мржње постаје још суровији. Један коментар може прерасти у лавину. Једна увреда, написана иза екрана, добија десетине потврда у виду „лајкова“. За онога ко је мета, сваки тај знак подршке мржњи постаје нови ударац.

Дигитални свет памти. Речи изговорене уживо могу нестати у тишини, али речи написане на мрежи остају - понекад заувек.

5.4. Зашто је говор мржње опасан

Говор мржње је опасан зато што:

- подрива самопоштовање и ствара уверење да „ниси довољан“;
- је заразан - једна увреда рађа другу, а тишина постаје његов савезник;
- ствара климу страха - ако један може бити понижен, свако може бити следећи;
- је пут од речи до дела кратак - мржња најпре вежба језик, а потом руку.

5.5. Психологија жртве и насилника

Жртва говора мржње често ћути. Та тишина није избор, већ покушај да се преживи. Али ћутање временом постаје зид између човека и света. Иза тог зида расту усамљеност, стид и осећај да нико неће стати у одбрану.

Насилник, са друге стране, често није јак - већ несигуран. Говором мржње он покушава да прикрије страх, лични бол или потребу за контролом. Али речи које користи постепено га обликују. Он постаје заробљеник улоге коју је сам створио.

5.6. Како се супротставити говору мржње

Говор мржње се не побеђује ћутањем. Ћутање га нормализује. Он се побеђује одговорним деловањем, јасним ставом и солидарношћу.

Супротстављање почиње онда када:

- Препознамо говор мржње и одбијемо да га називамо „шалом“ или „мишљењем“.
- Станемо уз онога ко је мета, макар једном реченицом: „Ово није у реду.“
- Користимо језик који штити, уместо језика који напада.
- Пријавимо говор мржње у дигиталном простору, јер пријава није издаја, већ заштита.
- Не ширимо даље увреде, чак ни из радозналости или забаве.
- Едукујемо себе и друге, јер знање разоружава мржњу.
- Будемо пример, јер један глас храбрости често даје снагу другима да проговоре.

Насиље над другим није знак снаге, већ крик душе која је изгубила пут ка сопственом миру. Истинско јединство постижемо тек када разумемо да је свака окрутност заправо недостатак љубави према самом себи, јер онај ко је у хармонији са својом природом, не осећа потребу да влада другима или да их повређује.

Александар Симић
САМОС Академија

Едукатор, ЕСА coach и оснивач ЕКОД терапијско-кинезиолошке
методе

- **Прича једне девојке**

„Почело је једним коментаром испод фотографије. ‘Ружна си.’ Онда су се надовезали други. Сваког дана сам проверавала телефон са страхом. Почела сам да бришем фотографије, да се кријем. А онда је једна девојка, коју нисам ни познавала, написала: ‘Оставите је на миру. Ово није у реду.’ После тога су јој се придружили и други. Нисам престала да осећам бол, али сам престала да се осећам сама. То ми је спасило глас.“

Тако изгледа разлика између света који ћути и света који штити.

Порука младима

Млади, не дозволите да ваше речи постану оружје. Речи могу да ране, али могу и да заштите. Једна реч подршке може бити штит за онога ко се осећа сам. Један глас може прекинути лавину мржње.

Запамтите: свет који градите својим речима - то је свет у коме ћете живети.

Говор мржње и његове последице у школском окружењу

Искуство рада са децом и ученицима показује да се говор мржње најчешће јавља онда када изостану разговор и разумевање. Тамо где се негује асертивна комуникација и отворен дијалог, реч губи снагу да повреди, а добија могућност да повезује.

**Марија Петровић, Стручни сарадник - педагог
ОШ „Војвода Мишић“, Пецка**

VI - НЕНАСИЛНА КОМУНИКАЦИЈА - МОЋ РЕЧИ КОЈА СПАЈА

Свет је вековима градио зидове - око градова, око народа, око срца. Али најјачи зидови нису од камена, већ од речи које раздвајају. И најчвршћи мостови нису од челика, већ од речи које повезују.

Ненасилна комуникација није само техника. Она је пут. Уметност да речима градимо поверење, а не подозрење. Да у тишини чујемо више него у викању. Да у сваком сукобу не тражимо кривца, већ потребу која није добила свој глас.

6.1. Реч као семе

Свака реч је семе које бацамо у туђе срце. Ако је реч љубави, никнуће цвет. Ако је реч мржње, израшће трн. Ако је реч равнодушности, остаће као камен који не доноси плод.

Ко разуме моћ речи, зна да није свеједно шта остављамо иза себе. Јер једна једина реч може спасити разговор. И једна једина реч може уништити поверење које се градило месецима, годинама, па и деценијама.

6.2. Шта је ненасилна комуникација - у једној реченици

Ненасилна комуникација је начин разговора у коме:

- описујемо шта се догодило без осуде,
- именујемо шта осећамо без напада и драме,
- повезујемо та осећања са својим потребама,
- и упућујемо јасну молбу која другом оставља простор да буде човек, а не „кривац“.

То не значи „бити фин по сваку цену“. Значи бити искрен - без насиља.

6.3. Моћ која лечи

Замислимо свађу двоје пријатеља. Гласови се подижу, речи постају оштре. Али онда један од њих каже: „Чујем те.“

Та једна реч не брише разлике, али мења правац разговора. Она прави паузу у којој човек престаје да се брани и почиње да се открива.

Или замислимо дете које плаче. Ако му кажемо:

„Престани, нема разлога“, оно остаје само у свом болу.

Али ако кажемо: „Видим да ти је тешко. Желиш ли да ми кажеш шта осећаш?“, дете добија простор да буде човек, а не „проблем који треба угасити“.

То је суштина ненасилне комуникације: речи које не гуше, већ ослобађају.

6.4. Четири корака - четири кључа

Ненасилна комуникација се често описује кроз четири корака - четири кључа који откључавају врата разумевања. Они нису магија, али јесу алат који се учи као вожња бицикла: у почетку делује незграпно, а онда постане природно.

1. Посматрање без осуде

Циљ: да друга страна може да чује оно што говориш, а да се не брани.

Осуђивање: „Ти си безобразан.“

Посматрање: „Док сам говорила, ти си ме прекинуо два пута.“

Када кажемо „ти си...“, друга страна чује напад. Када кажемо „десило се...“, друга страна може да чује стварност.

Пример: „Када приметим да ме прекидаш док говорим на часу...“

2. Именовање осећања

Циљ: да говоримо о себи, а не против другог.

Осећања су: тужно, љуто, уплашено, разочарано, збуњено, усамљено, повређено, радосно. „Осећам да ме не поштујеш“ није осећање - то је процена.

Процена: „Осећам да ме понижаваш.“

Осећање: „Осећам се посрамљено и повређено.“

Пример: „...осећам се фрустрирано и невидљиво...“

3. Препознавање потреба

Циљ: да уместо кривице пронађемо смисао.

Потребе су универзалне: поштовање, сигурност, припадање, љубав, слобода, разумевање, мир, праведност, подршка, простор, јасноћа.

Када знамо своју потребу, престајемо да тражимо „ко је крив“, и почињемо да тражимо „шта је потребно“.

Пример: „...јер ми је важно да будем саслушан и поштован...“

4. Формулисање молбе

Циљ: да дамо конкретан предлог уместо опште оптужбе.

Молба је:

- конкретна,
- у садашњости,
- мерљива,
- и оставља простор за одговор.

Захтев: „Никад ме више немој прекидати!“

Молба: „Можеш ли да сачекаш да завршим, па онда кажеш своје?“

Пример: „...можеш ли да сачекаш да завршим пре него што одговориш?“

Ово није формула. **Ово је избор: да будемо људи, а не судије.**

◆ **Брзи превод: „реч која рањава“ Вс. „ ненасилна комуникација“ реченица“**

„Ти си безобразан!“ → „Кад си ме прекинуо док сам причала, осетила сам љутњу јер ми је важно поштовање. Можеш ли да ме пустиш да завршим?“

„Увек све упропастиш!“ → „Кад се договор не испуни, осетим разочарање јер ми је важна поузданост. Можемо ли да се договоримо шта је реално да урадиш до сутра?“

„Ма ти ништа не капираш!“ → „Кад се не разумемо, осетим нервозу јер ми је важна јасноћа. Можеш ли да ми кажеш како ти то видиш, па да се нађемо на средини?“

◆ **Ненасилна комуникација у свакодневици**

У породици - „Кад ми одговориш повишеним тоном, осетим напетост јер ми је важан мир. Можемо ли да разговарамо једно по једно, без викања?“

У школи - „Кад причаш док други одговарају, осетим фрустрацију јер ми је важно да сви имају прилику. Можеш ли да сачекаш одмор за разговор?“

У пријатељству - „Кад ниси дошао/дошла, осетила сам тугу јер ми је важно да могу да рачунам на тебе. Можеш ли да ми кажеш шта се десило?“

На интернету - „Не слажем се са тим и брине ме како то утиче на друге. Можеш ли да појасниш шта си хтео/хтела да кажеш?“

Правило: ако те порука „пали“ - направи паузу. Ненасилна комуникација почиње пре речи.

◆ Психологија ненасилне комуникације

Иза сваког понашања стоји нека потреба.

Љутња може значити нарушено поштовање.

Агресија – потребу за сигурношћу.

Тишина – страх од одбацивања или потребу за простором.

Када видимо потребе, престајемо да видимо непријатеље. Почињемо да видимо људе.

◆ Најчешће грешке

- мешање осећања и процене,
- „молба“ која је заправо захтев,
- прескакање потребе,
- коришћење ненасилне комуникације да победимо, а не да разумемо.

◆ Речи као кључеви

Речи могу бити окови. Али могу бити и кључеви. Ненасилна комуникација је уметност да своје речи претворимо у кључеве који откључавају срца.

Порука младима

Млади, ваше речи су аманет. Користите их да лечите, не да рањавате. Јер реч коју изговорите данас може постати свет у коме ћете сутра живети.

Изаберите да оставите аманет мира.

A dramatic, high-contrast image with a grainy, textured background. On the left, a person's profile is shown in silhouette, their mouth wide open and filled with a dense mass of dark, sharp thorns. From the right, a hand is raised in a 'stop' gesture, palm facing the viewer. The scene is lit with a warm, golden-yellow light, creating a somber and intense atmosphere. The overall composition suggests a theme of self-harm, toxic relationships, or the impact of harsh words.

"ИДИОТ"

"ГЛУПА"

"ГУБИТНИК"

"ДЕБЕЛА"

VII - МЕДИЈАЦИЈА ЗА МЛАДЕ - КАКО ПРЕТВОРИТИ КОНФЛИКТ У ПРОСТОР РАЗУМЕВАЊА

Неразумевања и неслагања су природан део односа међу људима. Она настају свуда где постоје различити погледи, потребе, осећања и очекивања - у школи, породици, пријатељству и дигиталном простору. Конфликт не значи да је однос лош, већ да је комуникација прекинута или недовољна.

Кључна разлика између зрелог и незрелог односа према конфликту није у његовом избегавању, већ у начину на који му приступамо. Неслагање може довести до удаљавања, затварања и продубљивања проблема, али може постати и полазна тачка за разумевање, јачање односа и лични развој.

Медијација је управо тај пут: начин да се конфликт не гура под тепих, нити да се појачава, већ да се претвори у конструктиван разговор.

◆ КОНФЛИКТ КАО ИНФОРМАЦИЈА, А НЕ КАО ПРЕТЊА

У медијаторском приступу, конфликт се не посматра као опасност коју треба „уклонити“, већ као сигнал да нешто важно није препознато или није добило простор да буде изречено.

Конфликт нам најчешће указује на:

- потребу која није задовољена и фрустрацију која из ње може настати,
- границу која је прекорачена или није јасно изражена,
- вредност која је доведена у питање,
- страх или несигурност који стоје иза понашања.

Када се конфликту приступи на овај начин, он престаје да буде лични напад и постаје повод за разговор и учење.

◆ ШТА ЈЕ МЕДИЈАЦИЈА - И ЗАШТО ЈЕ ВАЖНА ЗА МЛАДЕ

Медијација је структуриран, добровољан и поверљив процес у коме неутрална трећа страна помаже учесницима да:

- разумеју како свака страна доживљава ситуацију,
- изразе своја осећања и потребе без оптуживања,
- пронађу решење које је прихватљиво за све укључене.

Медијација није расправа, није утврђивање кривице и није борба аргумената. Она није усмерена на прошлост, већ на одговорно кретање напред.

◆ УЛОГА МЕДИЈАТОРА У РАДУ СА МЛАДИМА

Медијатор није судија, нити особа која „зна боље“. Он не доноси одлуке уместо других и не заузима страну.

Његова улога је да:

- обезбеди безбедан и јасан оквир разговора,
- омогући да свака страна буде саслушана без прекидања,
- помогне да се говор усмери са оптужби на потребе,
- подстакне одговорност и самостално доношење договора.

У раду са младима, медијатор може бити наставник, педагог, школски психолог, вршњачки медијатор или друга обучена особа. Временом, и сами млади могу усвајати медијаторске вештине и користити их у свакодневним ситуацијама.

◆ КАКО ИЗГЛЕДА МЕДИЈАЦИЈА У ШКОЛСКОМ ОКРУЖЕЊУ

За младе је важно да процес буде јасан и разумљив. Основни кораци могу изгледати овако:

- Слушамо једни друге - без прекидања и вређања.
- Говоримо о себи - шта осећамо и шта нам је важно.
- Покушавамо да разумемо другу страну - не да је победимо.
- Тражимо решење - које је реално и прихватљиво за све.
- Договарамо се шта даље - јасно и конкретно.

Овај модел учи младе да конфликт није нешто што се „гаси“, већ нешто што се решава.

◆ ВРШЊАЧКА МЕДИЈАЦИЈА - КАДА МЛАДИ ПОМАЖУ МЛАДИМА

Када млади посредују у конфликтима својих вршњака (уз подршку одраслих), развијају:

- осећај одговорности,
- вештине активног слушања,
- емпатију и самоконтролу,
- разумевање да у дијалогу нема губитника.

Вршњачки медијатор не решава туђ проблем, већ помаже другима да сами пронађу решење. То је важна лекција за живот.

ПОРУКА МЛАДИМА

Неразумевање не значи да сте лоши људи. Значи да сте различити.

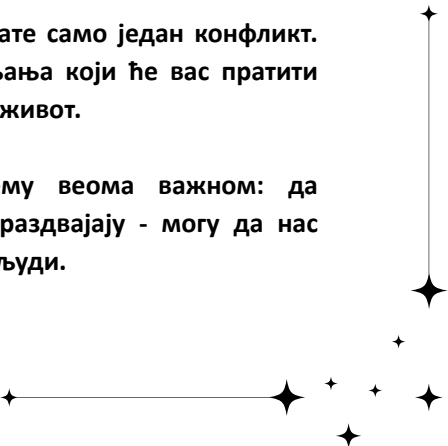
Снага није у томе да надгласате другог, већ да га чујете.

Зрелост није у ћутању, већ у томе да јасно кажете шта вам је важно - без повређивања других.

Када изаберете медијацију, ви бирате одговорност. Бирате разговор уместо удаљавања. Бирате поштовање уместо осуде.

Таквим изборима не решавате само један конфликт. Ви градите начин размишљања који ће вас пратити кроз школу, односе, посао и живот.

Медијација вас учи нечему веома важном: да разлике не морају да нас раздвајају - могу да нас науче како да будемо бољи људи.

VIII- ТЕХНИКЕ ИЗ НЛП ПРИСТУПА И КОУЧИНГА ЗА РАЗВОЈ ЕМПАТИЈЕ И КОНСТРУКТИВНОГ ДИЈАЛОГА

Емпатија се често доживљава као спонтан осећај који зависи од личне осетљивости и карактера. Међутим, у образовном и васпитном контексту корисно је емпатију посматрати и као вештину која се може развијати и усавршавати. Она подразумева способност да препознамо начин на који друга особа доживљава ситуацију, да тај доживљај уважимо и да, упркос разликама, задржимо комуникацију у оквирима поштовања и дијалога.

Технике из НЛП приступа и коучинга могу представљати користан алат у раду са младима, јер подстичу саморефлексију, разумевање различитих перспектива и конструктивно решавање неспоразума. У наставку су представљене три технике које су практичне, применљиве у свакодневном животу и прилагођене образовном и омладинском раду.

8.1. Разумевање „модела света“ друге особе (развој перспективе)

◇ Основна идеја

Свака особа формира сопствену слику стварности на основу искустава, уверења, породичног окружења, културе, вредности и емоционалних доживљаја. Исти догађај може бити доживљен и протумачен на различите начине. Неспоразуми и конфликти често настају онда када претпоставимо да је наша интерпретација једина исправна и универзална.

◇ Циљ технике

Циљ ове технике није оправдавање туђег понашања нити одустајање од сопствених ставова и граница. Њен циљ је разумевање: шта друга особа види као проблем, шта јој је важно и који разлози стоје иза њене реакције. Овакво разумевање смањује импулсивне реакције и повећава вероватноћу да разговор буде усмерен ка решењу, а не ка даљој ескалацији.

◊ **Поступак (кораци)**

Пре него што се одговори у ситуацији напетости, препоручује се разматрање следећих питања:

- Шта је друга особа у овој ситуацији вероватно доживела као проблем?
- Шта јој је у том тренутку било важно? (нпр. поштовање, правичност, сигурност, припадање, самосталност)
- Који страх или ризик је можда покушавала да избегне? (нпр. одбацивање, губитак контроле, неуспех, осећај понижења)
- Која искуства или околности могу помоћи у разумевању њене реакције?

◊ **Вежба А (рад у пару): „Два описа исте ситуације“**

1) Учесници раде у паровима и добијају кратак опис ситуације (нпр. конфликт у групном раду, неспоразум у поруци, породична расправа).

2) Први учесник описује ситуацију из свог угла у трајању од 60–90 секунди.

3) Други учесник препричава исту ситуацију као да је прва особа, користећи формулације:

– „Мени је у том тренутку било важно...“

– „Ја сам то доживео/доживела као...“

Улоге се затим мењају. На крају се заједнички разматра шта се променило након замене перспективе.

◊ **Вежба Б (самосталан рад): „Кратко писмо из туђе перспективе“**

Учесник пише 8–10 реченица из перспективе друге особе, користећи смернице:

- „У том тренутку сам мислио/мислила...“
- „Мени је било важно...“
- „Плашио/плашила сам се да...“
- „Волео/волела бих да друга страна разуме...“

Циљ вежбе је развијање способности разумевања без оптуживања.

◊ **Најчешћа грешка**

Техника се погрешно примењује ако се разумевање перспективе поистовети са преузимањем кривице. Разумевање не значи одрицање од сопствених граница, већ стварање основе за смислен и миран разговор о њима.

8.2. Преоквиравање (промена начина тумачења ситуације)

◊ **Основна идеја**

Емоционална напетост у конфликтима често не произилази из самог догађаја, већ из значења које му приписујемо.

Преоквиравање подразумева задржавање чињеница, уз промену интерпретације која аутоматски води ка љутњи, повређености или одбрани.

◊ **Циљ технике**

Циљ није умањивање или игнорисање проблема, већ смањење емоционалне напетости и отварање простора за разумно и конструктивно разматрање ситуације.

◊ **Поступак (кораци)**

▪ Корак 1: Раздвајање чињеница од тумачења

- Чињеница: „Није одговорио на поруку.“
- Тумачење: „Игнорише ме.“

▪ Корак 2: Формулисање најмање две неосуђујуће алтернативе

- „Могуће је да је био заузет.“
- „Могуће је да није знао шта да одговори у том тренутку.“

▪ **Корак 3: Избор интерпретације која омогућава разговор и договор**

◇ **Вежба А (групни рад): „Чињеница - тумачење - алтернатива“**

Учесници добијају изјаве са израженим оптужујућим тумачењем (нпр. „Намерно ме понижава“, „Увек жели да испадне бољи“).

Задатак је да за сваку изјаву наведу:

- чињеницу,
- тумачење,
- две могуће алтернативне интерпретације.

◇ **Вежба Б (рад у пару): „Реченица која мења ток разговора“**

Учесници одигравају кратку сцену неспоразума, а затим је понављају уз убацивање једне реченице која мења оквир разговора, као што су:

- „Можда се нисмо разумели; хајде да разјаснимо.“
- „Важно ми је да чујем како ти ово видиш.“

◇ **Најчешћа грешка**

Преоквиравање не треба користити као негирање осећања. Пре промене тумачења неопходно је признати доживљај („Ово ме је повредило“), а тек потом тражити кориснији оквир.

8.3. Језик усмерен ка решењу (коучинг приступ)

◇ Основна идеја

У конфликтним ситуацијама разговор се често задржава на анализи прошлости и тражењу кривице. Коучинг приступ усмерава комуникацију ка будућности: ка ономе што желимо да се промени и ка конкретним корацима који воде договору.

◇ Циљ технике

Циљ је преусмеравање разговора са расправе на планирање, уз јасне, реалне и проверљиве договоре.

◇ Поступак (кораци)

- Јасно формулисати циљ разговора: „Шта желимо да буде другачије након овог разговора?“

- Идентификовати заједнички интерес: „Шта је обема странама важно у овој ситуацији?“

- Дефинисати један конкретан корак:

 - ко шта ради,
 - до када.

- Утврдити начин провере договора

◇ Вежба А (рад у пару): „Од жалбе до предлога“

Полазна изјава: „Увек касниш.“

Задатак је да се формулише жеља и конкретан предлог, на пример:

„Важно ми је да могу да се ослоним на договорено. Можеш ли да ми јавиш ако ћеш каснити или да договоримо реалније време?“

◊ Вежба Б (групни рад): „Јасан договор“

Групе осмишљавају договор који је:

- конкретан,
- реалан,
- проверљив.

Након тога следи заједничка анализа предложених решења.

◊ Најчешћа грешка

Договор не треба формулисати као казну или претњу. Најделотворнији су договори у којима обе стране препознају корист и осећај правичности.

Порука младима

Емпатија не значи одустајање од сопствених ставова, већ спремност да се разуме другачија перспектива. Када научите да раздвајате чињенице од тумачења, да сагледате ситуацију из угла друге особе и да разговор усмерите ка конкретном решењу, развијате вештину која је применљива у свим областима живота.

Ове вештине се не усвајају одједном, већ се граде постепено, кроз вежбу и искуство. Сваки пут када у конфликтној ситуацији изаберете разумевање уместо осуде и договор уместо сукоба, јачате сопствену способност за одговоран и ненасиљан дијалог.

IX - МОЋ ПИТАЊА - КАКО ПРАВИМ ПИТАЊЕМ МЕЊАМО ТОК РАЗГОВОРА

Људи често полазе од претпоставке да је комуникациона снага у одговорима: у томе да се одбране, да докажу став или да убеди саговорника. Међутим, у процесима дијалога, посредовања и ненасилне комуникације показује се да питања имају далеко већи утицај од одговора. Одговори имају тенденцију да разговор заокруже, док питања усмеравају пажњу, отварају простор за размишљање и утичу на емоционалну динамику разговора.

Начин на који је питање формулисано често одређује да ли ће разговор кренути у правцу одбране и конфронтације или у правцу разумевања и сарадње.

◆ Питање као средство усмеравања пажње

Свако питање усмерава пажњу саговорника ка одређеном аспекту ситуације. Због тога питања никада нису неутрална.

- Питања усмерена на кривицу:

„Ко је крив?“

„Зашто си то урадио?“

Оваква питања активирају одбрану и оправдавање, јер подразумевају да је грешка већ утврђена.

- Питања усмерена на разумевање:

„Како ти видиш ову ситуацију?“

„Шта је за тебе у овоме било важно?“

Она позивају саговорника да објасни своју перспективу, без осећаја да мора да се брани.

▪ Питања усмерена на решење:

„Шта можемо да урадимо даље?“

„Који би био прихватљив исход за обе стране?“

Она померају разговор из прошлости у будућност и стварају услове за договор.

◆ Отворена и затворена питања - утицај на дијалог

Разлика између отворених и затворених питања има кључан значај у комуникацији, посебно у осетљивим и конфликтним ситуацијама.

◇ Затворена питања

Омогућавају кратак одговор („да“ или „не“) и корисна су када је потребно добити конкретну информацију. У конфликту, међутим, често прекидају даљи разговор.

Пример: „Јеси ли то урадио?“

◇ Отворена питања

Подстичу објашњавање, размишљање и изражавање доживљаја. Она омогућавају дубљи увид у мотиве и потребе саговорника.

Пример: „Шта те је навело да тако поступиш?“

Отворена питања смањују напетост јер не подразумевају унапред дефинисану кривицу.

◆ **Питања као прикривене осуде** - како их препознати и преформулисати
Нека питања граматички имају облик питања, али функционално делују као оптужбе. У таквим случајевима, саговорник не чује интересовање, већ критику.

▪ Примери прикривених осуда:

„Зашто си увек такав?“

„Како си могао то да урадиш?“

▪ Примери прикривених осуда:

„Зашто си увек такав?“

„Како си могао то да урадиш?“

▪ Преформулација у питања која отварају дијалог:

„Шта ти је у овој ситуацији било најтеже?“

„Шта би, по твом мишљењу, могло да помогне да се ово другачије реши?“

Промена формулације не значи умањивање проблема, већ стварање услова да се о проблему разговара без додатне емоционалне ескалације.

◆ Значај тишине након питања

Квалитет питања не зависи само од формулације, већ и од онога што следи након њега. Тишина након постављеног питања представља простор у ком саговорник може да размисли, организује мисли и формулише искренији одговор.

У пракси, људи често журе да попуне тишину новим речима, објашњењима или додатним питањима. Међутим, управо кратка пауза након питања показује поштовање и стварну заинтересованост за одговор.

◆ Питања усмерена ка решењу и договору

Уместо задржавања на ономе што се већ догодило, конструктиван дијалог користи питања која подстичу заједничко размишљање о наредним корацима.

▪ Примери питања усмерених ка решењу:

„Шта би за тебе било прихватљиво решење?“

„Како можемо да избегнемо сличну ситуацију убудуће?“

„Који је најмањи корак који можемо сада да предузмемо?“

Ова питања подстичу одговорност и активну улогу обе стране, уместо пасивног очекивања да неко други „поправи“ ситуацију.

◆ Радионичарске вежбе

◇ Вежба 1: Отварајућа и затварајућа питања

У паровима, учесници формулишу по три питања која подстичу разговор и по три која га затварају. Након тога заједно анализирају како су се осећали као саговорници и какве одговоре су та питања изазвала.

◇ Вежба 2: Три питања за разумевање

Сваки учесник осмишљава три питања која би могао да постави особи са којом је у неслагању, водећи рачуна да питања не садрже оптужбу и да буду усмерена на разумевање и могући договор.

◇ Вежба 3: Тишина као део комуникације

Након постављања питања, учесници намерно праве паузу од пет до седам секунди пре одговора. Након вежбе разговара се о томе како је тишина утицала на дубину и квалитет одговора.

◆ Питања која постављамо себи

Начин на који разговарамо са собом има значајан утицај на наше понашање и одлуке. Питања која себи постављамо могу нас усмерити ка страху или ка развоју.

- Уместо: „Шта ако не успем?“ → „Шта могу да научим из овог искуства?“
- Уместо: „Шта други мисле о мени?“ → „Шта је у овој ситуацији у складу са мојим вредностима?“

Порука младима

Постављање питања није знак слабости, већ знак зрелости и одговорности. Онај ко уме да постави питање које води ка разумевању, ствара простор за дијалог и сарадњу.

У времену брзих реакција и наглих осуда, способност да се застане и постави право питање представља важну вештину ненасилне комуникације.

Питања не обликују само разговоре са другима, већ и однос који имамо према себи и свету. Због тога су она један од кључних алата у изградњи културе дијалога и мира.

Х - КРЕАТИВНЕ ТЕХНИКЕ ИЗГРАДЊЕ ПОВЕРЕЊА У МУЛТИКУЛТУРНИМ ГРУПАМА

Поверење представља један од кључних услова за успешан рад групе. У мултикултурним групама, у којима се сусрећу различита језичка, културна и религијска искуства, изградња поверења захтева посебну пажњу. Разлике саме по себи нису препрека; препрека настаје онда када изостану сигурност, предвидљивост и осећај да је свако виђен и уважен. Са друге стране, када се поверење успостави, мултикултурна група добија значајан потенцијал: различитости постају извор учења, сарадње и заједничког идентитета групе.

У наставку су предложене креативне технике које су практичне, лако применљиве у омладинском и школском контексту, и усмерене на постепено грађење поверења кроз структуру, заједничко искуство и уважавање личних прича.

◆ Основни принципи изградње поверења у мултикултурној групи

Пре примене појединачних техника, важно је имати у виду неколико принципа који значајно утичу на резултат:

- **Психолошка сигурност:** учесници треба да осете да могу да говоре без страха од понижавања или исмевања.
- **Јасна правила:** поверење се повећава када су правила понашања позната и доследно се примењују (нпр. без прекидања, без увреда, поверљивост личних прича).
- **Постепеност:** дубина дељења искустава мора бити постепена; прво се граде односи кроз лакше активности, а тек потом се отвара простор за личније теме.
- **Равноправност:** поверење је угрожено када се појави осећај да су неки гласови важнији од других.

▪ **Културна осетљивост:** неке теме, симболи или начини телесног изражавања могу бити различито схваћени; зато је корисно најавити да је у реду постављати питања и тражити појашњења.

◆ **Техника 1: „Дрво групе“ (заједнички визуелни идентитет)**

◇ **Циљ:** Развијање осећаја припадности групи и уважавање различитости као заједничког ресурса.

◇ **Материјал:** Велики папир, маркери/бојице, самолепљиви папирџи (по жељи).

◇ **Поступак:**

1) Фасилитатор на великом папиру нацрта стабло дрвета са граном која се шири на више страна.

2) Сваки учесник добија задатак да нацрта или напише:

– једну вредност коју доноси у групу (нпр. поштовање, искреност, одговорност), или

– један симбол који за њега представља личну снагу/идентитет (нпр. боја, знак, мотив).

3) Учесници постављају свој симбол/вредност као „лист“ или „плод“ на гране дрвета.

4) Сваки учесник у једној до две реченице објашњава шта је поставио и зашто.

5) Завршно се формулише кратак групни закључак: „Које вредности нас повезују?“ и „Шта можемо да урадимо да их одржимо у пракси?“

◊ Варијанта за продубљивање:

На крају активности група усваја 3–5 заједничких правила понашања која произилазе из вредности на дрвету (нпр. „говоримо једни другима са поштовањем“, „слушамо до краја“, „не исмевамо личне приче“).

◊ Најчешћа грешка:

Активност губи ефекат ако се задржи на симболима без превођења у понашање. Због тога је важно завршити конкретним правилима или договорима.

◆ Техника 2: „Круг слушања“ (структурисано слушање без прекида)

◊ **Циљ:** Изградња поверења кроз искуство да је свако саслушан, без прекидања и процењивања.

◊ **Материјал:** Тајмер (или телефон), „предмет за говор“ (нпр. каменчић, оловка, картица).

◊ Поступак

1. Група седи у кругу. Фасилитатор представља правила:

- говори само онај ко држи „коме је дата реч“, чиме се подстиче слушање саговорника.

- нема прекидања, коментара или савета,

- оно што је изречено остаје у групи (поверљивост),

- након излагања не следи расправа, већ кратка рефлексција.

2. Свако добија 1–2 минута да одговори на једно питање (бира се у складу са зрелошћу групе):

- „Шта ми помаже да се осећам сигурно у групи?“

- „Када ми је лакше да верујем другима?“

- „Шта желим да други знају о мени (у једној реченици)?“

3. Након сваког излагања, следи пауза од 5–10 секунди тишине (без тумачења и коментара).

4. На крају круга, сваки учесник каже једну реч/фразу: „Шта носим из овог круга?“

◇ **Продубљивање (следећи ниво):** Уместо да се препричава садржај, учесници могу да изговоре:

„Ја сам чуо/чула... (осећање)“, нпр. „чуо сам несигурност“, „чула сам наду“, „чуо сам понос“.

Ово развија емпатију и пажљивост.

◇ **Најчешћа грешка:** Круг слушања губи смисао ако се претвори у дискусију. Структура је кључна: слушање без прекидања и без „поправљања“ другог.

◆ **Техника 3: „Кутија симбола“ (културна размена кроз личну причу)**

◇ **Циљ:** Смањење предрасуда и изградња блискости тако што култура престаје да буде апстрактна и постаје лично искуство.

◇ **Материјал:** Кутија/корпа; предмети које учесници доносе (или уколико то није могуће, фотографије/цртежи).

◇ **Поступак**

1. Учесници, најављено унапред, доносе предмет који за њих има културно или породично значење (нпр. сувенир, речник, рукотворина, фотографија, симбол, комад тканине).

2. Предмети се стављају у „кутију симбола“.

3. Сваки учесник узима свој предмет и представља га кроз три јасне реченице:

- „Ово је...“ (шта је предмет)
- „За мене значи...“ (лично значење)
- „Желим да група запамти...“ (једна порука)

4. Након представљања, група може поставити највише два питања, али искључиво разјашњавајућа, без оцењивања.

◇ **Варијанта када учесници не могу донети предмет:** Учесници могу донети фотографију или нацртати симбол, уз исту структуру представљања.

◇ **Најчешћа грешка:** Активност може постати површна ако се сведе на „фолклор“.

Због тога се инсистира на личном значењу и краткој поруци коју други треба да запамте.

◆ **Техника 4: „Приче у низу“ (заједничка нарација као тимски ресурс)**

◇ **Циљ:** Јачање групне кохезије кроз осећај заједничког стварања и уважавање различитих доприноса.

◇ **Поступак**

1. Фасилитатор зада почетну реченицу која је културно неутрална:

– „Једног дана, у граду у ком су се људи ретко слушали, појавила се...“

2. Сваки учесник дода једну до две реченице, настављајући причу.

3. Правило: сваки наставак треба да уважава претходно речено (без „поништавања“ или исмевања).

4. На крају се прави рефлексija:

– „Који део приче је за тебе био важан?“

– „Шта видиш као заједничку поруку?“

◇ **Најчешћа грешка:** Потребно је спречити доминацију појединаца. Фасилитатор осигурава да сви имају једнаку прилику.

◆ Техника 5: „Мапа поверења“ (видљиви договор групе)

◇ **Циљ:** Да се поверење не остави на нивоу идеје, већ да постане договорена пракса.

◇ **Материјал:** Велики папир и маркери.

◇ **Поступак**

1. На средини папира пише се: „Поверење у нашој групи значи...“

2. Сваки учесник дода једну конкретну појаву понашања која за њега означава поверење, нпр:

- „да ме не прекидаш“,
- „да се договори поштују“,
- „да ме не исмевате“,
- „да могу да поставим питање“.

3. Затим група заједнички бира 5–7 ставки које постају „кодекс групе“.

4. Кодекс се потписује и поставља у простору рада.

◇ Најчешћа грешка: Кодекс је бескористан ако остане декларација. Због тога је важно повремено се на њега вратити и проценити примену.

Порука младима

У групама у којима постоје културне разлике, поверење се не подразумева, већ се гради. Оно се развија кроз понављање искустава у којима су учесници саслушани, уважени, равноправно укључени и сигурни да њихово достојанство неће бити доведено у питање. Разлике не морају бити разлог дистанце; у добро вођеној групи оне постају извор учења и повезивања.

Када млади науче да заједно стварају, слушају и договарају правила поштовања, они не граде само бољу атмосферу у групи, већ развијају вештине које ће применити у школи, породици, партнерским и професионалним односима. Поверење је услов дијалога, а дијалог је један од темеља културе мира.

XI - ОДЕЉАК ЗА МЛАДЕ ИСТРАЖИВАЧЕ - ЛИЧНИ ОСВРТИ НА КУЛТУРУ ДИЈАЛОГА И ПРЕВЕНЦИЈУ ГОВОРА МРЖЊЕ

„ДИГИТАЛНА ТОЛЕРАНЦИЈА - ПАМЕТНА УПОТРЕБА МРЕЖА КАО АЛАТ МИРА”

Катарина Јонев Ћираковић, стручњак за безбедност деце на интернету

У савременом дигиталном добу, толеранција у онлајн простору постаје неопходна вредност коју морамо неговати. Дигитална толеранција значи поштовање различитости, без обзира на културу, веру, националност или ставове корисника на интернету. Она није само етичка вредност, већ и кључ за здраву комуникацију у дигиталном друштву. Без толеранције, интернет постаје место конфликта, дискриминације и искључивања. Толеранција нам омогућава да градимо мостове, уместо да подижемо зидове.

Сви ми који користимо интернет имамо одговорност за начин на који разговарамо и делимо садржаје. Наши коментари и објаве остављају трагове који могу имати позитиван или негативан утицај на друге. Свесност те одговорности је први корак ка изградњи безбедног и толерантног дигиталног простора. Одговорност значи размишљати пре него што нешто напишемо или поделимо. Свако наше онлајн понашање шаље поруку о томе ко смо ми као особе. Добронамерна комуникација може да инспирише друге на исто. Насупрот томе, неодговорна употреба речи може довести до озбиљних последица, као што су ширење мржње или дезинформација. Зато је важно да свако од нас буде свестан моћи коју има у дигиталном свету.

Паметна употреба мрежа подразумева конструктивну и мирољубиву комуникацију, засновану на емпатији и уважавању. Не ради се само о томе шта кажемо, већ и како то кажемо. Начин изражавања одређује да ли ће неко бити повређен или схваћен. Тон поруке, избор речи и контекст често су пресудни у тумачењу намера. Емпатија нам помаже да замислимо како ће се неко осећати читајући наше речи. Када комуницирамо с уважавањем, стварамо пријатнију атмосферу и подстичемо друге да се понашају исто тако.

Мреже могу бити снажан алат за ширење мира и разумевања међу људима. Ако их користимо на мудар начин, можемо утицати на глобалне позитивне промене. Поруке љубазности и подршке имају снагу да инспиришу и охрабре. Оне могу постати вирусне и утицати на милионе људи широм света. Чак и једноставан гест, попут позитивног коментара или охрабрења, може некоме улепшати дан. У времену када се свакодневно сусрећемо са негативним садржајима, поруке мира постају драгоцене и неопходне.

Толеранција у дигиталном свету почиње од разумевања и прихватања различитости. То значи да не морамо да се слажемо са свима, али можемо да уважимо туђе ставове. Прихватање не значи одустајање од себе, већ поштовање туђе индивидуалности. Различитост је богатство, а не претња. Она обогаћује наше видике и чини нас отворенијим за нова искуства. Када научимо да поштујемо друге, чак и када се разликују од нас, градимо зрелу и одговорну дигиталну заједницу.

Свака порука коју пошаљемо утиче на атмосферу у онлајн заједници. Она може да охрабри, али и да повреди, чак и кад то није била наша намера. Зато је важно да увек размотримо последице својих речи. Понекад кратка и неразмишљена реченица може нанети више штете него што мислимо. Зато је неопходно развијати дигиталну емоционалну интелигенцију. Разумевање туђих осећања и потреба постаје кључ за стварање позитивног онлајн окружења. Бирајући реч пажљиво, показујемо зрелост, поштовање и жељу за сарадњом, а не за конфликтом.

Насиље на интернету нарушава дигитални мир и ствара непријатно окружење за све. То обухвата увреде, претње, говор мржње и ширење лажи. Ово понашање доводи до повлачења људи са мрежа и нарушавања менталног здравља. Жртве дигиталног насиља често осећају анксиозност, страх и усамљеност. Оно што је некоме само „шала“, другоме може бити извор дубоке патње. Зато је важно да препознамо насилно понашање и да га не подстичемо, већ осудимо.

Дигитална писменост данас укључује и етичку употребу технологије. Није довољно знати како да користимо уређаје – морамо знати и како да будемо добри дигитални грађани. Етика у дигиталном простору је подједнако важна као и техничке вештине. Писменост се не мери само способношћу коришћења апликација, већ и способношћу доношења моралних одлука у онлајн комуникацији. Одговорна дигитална писменост подстиче размишљање пре деловања. Образовање у овој области мора почети рано – већ у основној школи.

Платформе друштвених мрежа треба да буду простор за дијалог, размену идеја и повезивање. Уместо да се користе за свађе и поделе, могу да служе као алат за разумевање. За то је потребно активно учешће свих корисника. Свако од нас креира тон комуникације у својим дигиталним заједницама. Ако желимо конструктиван дијалог, морамо га сами и започети. Алгоритми често подстичу поларизацију, али наша људска свест може то превазићи.

Љубазна реч на интернету може да промени нечији дан набоље. Исто као што у стварном животу лепа реч може донети осмех, тако и онлајн комуникација може бити извор подршке. Мала гест љубазности често има велики одјек. Не кошта нас ништа да будемо љубазни, а може имати огроман утицај. Подсећање да неко није сам, чак и у коментару или поруци, може бити од огромне важности. Такви поступци граде поверење и чине мреже бољим местом за све.

Када делимо информације, важно је да оне буду истините и корисне. Ширење нетачних података може изазвати страх, забуну или штету. Информисање из проверених извора је кључ за здраву дигиталну комуникацију. Пре него што поделимо неки садржај, треба да се запитамо да ли је он добронамеран, тачан и потребан. У добу лажних вести, критичко размишљање је од суштинског значаја. Погрешна информација може се брзо проширити и имати последице по читаве заједнице.

Говор мржње нема место у дигиталном друштву. Он не доприноси решавању проблема, већ их продубљује. Борба против говора мржње је борба за човечност и достојанство. Она почиње са сваком особом која одлучи да не ћути пред неправдом. Иако не можемо контролисати све што се објављује, можемо контролисати своју реакцију. Пријављивање говора мржње и пружање подршке жртвама је чин солидарности.

Сваки корисник интернета може бити амбасадор мира. Свесном комуникацијом можемо утицати на друге и бити добар пример. Не морамо бити славни или утицајни – довољно је да будемо доследни у добром понашању. Наше понашање има снагу да покрене талас позитивних промена. Када једна особа покаже добру вољу, често се и други осећају охрабрено да учине исто. Мир се гради корак по корак – једном поруком, једним поступком, једним избором.

Уважавање различитих мишљења води ка бољем разумевању и међусобном поверењу. Дебата не мора значити сукоб, већ могућност да научимо нешто ново. Често из другачијег става можемо добити ширу слику стварности. Када слушамо с намером да разумемо, а не да победимо у расправи, градимо здраву комуникацију. Различитост није препрека већ прилика за раст. У дигиталном простору, као и у стварном животу, поштовање је темељ сваког односа.

Када поштујемо друге, они ће чешће поштовати нас. Поштовање гради међусобно поверење, а непоштовање га руши. То важи и у дигиталном, и у стварном свету. У онлајн комуникацији, где често недостају тон гласа и говор тела, поштовање се исказује још прецизније – бирањем речи и начином обраћања. Поштовање значи прихватити туђе право на мишљење, чак и ако се са њим не слажемо. Када гајење поштовања постане навика, дигитални простори постају места сигурности и подршке.

Дигитална толеранција се учи кроз искуство, едукацију и лични пример. Она није нешто што се подразумева, већ вредност која се гради. Зато је важно да је подстичемо у школама, породицама и медијима.

Образовни програми могу укључивати и сценарије из стварног онлајн живота, како би млади научили да препознају проблеме и реагују на њих. Родитељи и наставници треба да покажу како изгледа одговорна онлајн комуникација. Када друштво у целини подстиче толеранцију, она постаје део културе.

Саосећање и емпатија су важни и у виртуелном свету, не само у стварном. Треба да се подсетимо да иза сваког профила стоји стварна особа са осећањима. Емпатија нас чини бољим људима и бољим комуникаторима. Често заборавимо да и други пролазе кроз тешке тренутке, чак и ако то не показују онлајн. Једноставна порука подршке или разумевања може много значити некоме ко се осећа усамљено. Емпатија није слабост – то је снага која гради заједницу.

Подстицањем дијалога смањујемо ризик од конфликта и непријатељства. Дијалог је основа за разумевање и сарадњу. Уместо агресивног наступа, боље је постављати питања и слушати. Дobar дијалог не значи увек договор, али значи узајамно поштовање. Када се укључимо у разговор са жељом да учимо, а не да наметнемо своје, стварамо простор за праву размену. Дијалог је вештина која се гради временом, али доноси дугорочне користи за све.

Интернет повезује људе широм света, различитих култура и уверења. То је велика предност ако научимо да ту разноликост поштујемо. Мрежа постаје богатство када је користимо за повезивање, а не за разједињавање. Упознавање различитих култура може нас обогатити и учинити отворенијим према новим идејама. Различитост није претња – она је прилика за учење и раст. Када дигиталне границе постану мостови, стварамо свет без предрасуда.

Уместо да се делимо, можемо се ујединити у идеји мира и заједништва. Мир није само одсуство конфликта, већ присуство разумевања. Онлајн мреже нам омогућавају да тај мир ширимо глобално. Заједничке иницијативе, хуманитарне акције и поруке солидарности могу се лако проширити преко друштвених мрежа. Сваки корисник може допринети тој идеји, без обзира на број пратилаца. Мали гестови доброте чине велику разлику у дигиталном свету.

Паметна употреба мрежа почиње од сваког појединца. Не можемо променити цео интернет, али можемо променити свој начин комуникације. Када се више људи понаша свесно, цела заједница постаје боља. Лични пример има снажан утицај – други нас гледају и уче из наших поступака. Ако смо доследни у поштеност и мирољубивом понашању, та енергија се шири даље. Интернет се мења када се ми мењамо.

Не треба одговарати мржњом на мржњу – то само погоршава ситуацију. Смирени одговор или игнорисање су често бољи избор. Насилна реакција нас своди на исти ниво као и агресора. Понекад је ћутање снажнији став од напада. Бирањем мира показујемо зрелост и контролу над сопственим емоцијама. Свака негативна ситуација је прилика да покажемо своје вредности.

Млади имају велики потенцијал да буду лидери у промовисању дигиталне толеранције. Они су најактивнији корисници интернета и имају снажан утицај на своје вршњаке. Подршка младима у томе доноси дугорочне позитивне промене. Школе, омладинске организације и медији треба да им дају алате и простор да се изразе. Када млади разумеју моћ свог гласа, могу покренути праве промене. Њихова енергија, ако се усмери на добре ствари, може изградити дигитални свет заснован на поштовању и сарадњи.

Учитељи и родитељи треба да подучавају примером, не само речима. Деца уче посматрајући понашање одраслих. Ако ми поштујемо друге онлајн, већа је шанса да ће и они то чинити. Речи имају снагу, али дела имају још већи утицај. Када одрасли покажу стрпљење, уважавање и љубазност у онлајн комуникацији, деца то усвајају као норму. Позитивни узор стварају нове генерације дигитално одговорних грађана.

Технологија је само алат – како ћемо је користити зависи од нас. Може бити средство за мир, али и за сукоб. На нама је да изаберемо прави пут. Алати сами по себи нису ни добри ни лоши – оно што их дефинише јесте наша свест и намера. Када је користимо за едукацију, подршку и повезивање, технологија постаје извор прогреса. Али ако се користи за ширење мржње или манипулацију, постаје опасност за друштво.

Онлајн дискусије могу бити плодноне ако су вођене с поштовањем и стрпљењем. Када саслушамо друге, често сазнамо нешто ново. Слушање је важније од говорења у изградњи разумевања. Многи конфликти настају јер нико не жели да чује другу страну. Истински дијалог захтева отвореност и спремност на учење. Уместо да тражимо да будемо у праву, боље је да тражимо разумевање.

Дигитални мир почиње од свесне и одговорне комуникације. То значи размишљање пре него што нешто напишемо. Одговорност је темељ толеранције. Свака наша порука остаје као дигитални траг који може утицати на некога, било позитивно или негативно. Стога треба да бирамо речи пажљиво и са свешћу о могућим последицама. Једна пажљива реч може угасити свађу пре него што почне.

Свака реч коју напишемо на интернету носи тежину и може имати утицај на некога кога никада нисмо ни срели. Када комуницирамо пажљиво, показујемо зрелост и жељу за изградњом бољег дигиталног света. Иза сваког екрана стоји особа са осећањима, проблемима и својом животном причом. Ако то не заборавимо, наша комуникација постаје хуманија и дубља. Дигитални свет није фикција – он је продужетак нашег стварног живота.

Потребно је пријавити узнемиравање и подржати жртве насиља. Ћутање само даје простор насилницима да наставе са својим понашањем. Активним реаговањем штитимо не само појединце, већ и читаву заједницу. Пријављивање није "издаја", већ чин храбрости и моралне одговорности. Подршка жртвама може значити једноставну поруку охрабрења или пријаву платформама. Такви поступци граде културу нулте толеранције на насиље.

Свако има право на слободу изражавања, али и обавезу да не повређује друге. Та слобода не сме бити изговор за ширење мржње или нетрпељивости. Право на говор увек прати и одговорност за последице тог говора. Демократско друштво почива на слободи, али та слобода престаје тамо где почиње угрожавање туђег достојанства. Баланс између слободе и поштовања је основа здраве дигиталне комуникације.

Култура мира у онлајн свету подразумева и борбу против дезинформација. Лажне вести могу изазвати страх, мржњу и непотребне поделе. Истина је темељ поверења и зато морамо бити пажљиви шта делимо. Пре сваког „шеровања“, треба проверити извор и размотрити последице. Свестан корисник не дозвољава себи да буде део ланца дезинформација. Борба за истину је борба за стабилно и безбедно друштво.

Дијалог је моћнији од свађе. Умесна размена мишљења може довести до нових увида и заједничких решења. Свађа само продубљује јаз и руши мостове међу људима. Чак и када се не слажемо, можемо остати љубазни и отворени. Дијалог не значи увек пристајање, већ разумевање позиције друге стране. Само кроз дијалог можемо доћи до трајног мира, и онлајн и ван њега.

Добра намера је темељ толеранције. Ако нешто говоримо или пишемо с добром намером, то се осећа. Намера се често види чак и иза речи и она одређује како ће нас други доживети. Људи реагују не само на речи, већ и на енергију коју осећају иза њих. Када се обраћамо са уважавањем и искреношћу, чак и тешке теме могу бити прихваћене боље. Добра намера је почетак сваког доброг односа.

Онлајн простори могу бити безбедни ако сви поштујемо правила понашања. Та правила постоје да би заштитила достојанство сваког појединца. Заједничким трудом можемо створити мрежу у којој се свако осећа прихваћено. Безбедност није само техничко питање, већ и питање културе понашања. Када поштујемо границе, и другима омогућавамо да се осећају слободно. Онлајн свет постаје заједница тек када се у њему свако осећа сигурно.

Разумевање почиње слушањем. Када заиста слушамо, показујемо поштовање и интересовање за туђе мишљење. Слушање је често важније од самог говора у процесу изградње поверења. Чујемо не само речи, већ и осећања и поруке иза њих. Слушањем градимо темеље за дубље односе и боље решавање конфликта. У свету где сви желе да буду чути, највећа вредност је знати слушати.

Сваки корисник може бити позитиван пример. Није потребно имати хиљаде пратилаца да бисмо утицали на друге. И један добар коментар може инспирисати некога да буде љубазнији. Мали гестови, као што су речи охрабрења или захвалности, могу покренути талас добрих дела. Свачија активност има потенцијал да буде окидач позитивних промена у онлајн заједници. Када видимо некога ко се понаша с поштовањем, често и сами желимо да следимо тај пример.

Едукација је кључ за изградњу дигитално одговорног друштва. Људи морају знати не само како да користе дигиталне алате, већ и како да буду одговорни онлајн. Образовање је први корак ка одговорности. То подразумева и развијање критичког мишљења, препознавање дезинформација и разумевање етике у комуникацији. Школе, родитељи, медији и платформе имају улогу у подстицању дигиталне писмености. Само информисан корисник може бити безбедан и одговоран.

Тишина је понекад најмудрији одговор. Не морамо увек реаговати, нарочито када би реакција довела до још већег конфликта. Смиреност и уздржаност могу бити знак снаге, не слабости. Понекад је боље пустити време да охлади страсти, него одмах одговорити у афекту. Ћутање не значи одобравање, већ понекад показује зрелост и способност контроле. Онлајн свет често подстиче импулсивност, али мудри људи знају када је најбоље остати тих.

Толеранција не значи да се увек слажемо, већ да поштујемо разлике. Уважавање туђих ставова не подразумева да их морамо прихватити као своје. То је чин зрелости и социјалне интелигенције. Разлике нас не морају раздвајати – напротив, могу нас обогатити. Када поштујемо туђу перспективу, иако се с њом не слажемо, показујемо праву снагу карактера. У разликама можемо пронаћи нова знања, искуства и начине размишљања.

Саосећање гради мостове, не зидове. Када покушамо да разумемо осећања других, приближавамо се једни другима. То је начин да створимо заједницу засновану на поверењу и поштовању.

Саосећање значи видети човека иза профила, разумети његову борбу и понудити подршку. Чак и једноставно питање „Како си?“ може отворити врата искреног разговора. Друштва у којима влада емпатија су стабилнија, сигурнија и срећнија.

Онлајн мреже су огледало друштва – улепшајмо га заједно. Како се понашамо онлајн, тако утичемо на општи утисак и атмосферу међу људима. Ако сви унесемо мало доброте, мреже ће постати боље место. Свака позитивна објава, порука охрабрења или искрена реакција помаже у изградњи пријатније заједнице. Уместо да критикујемо, можемо хвалити. Уместо да осуђујемо, можемо разумети.

Пре него што нешто напишемо, треба да се запитамо да ли бисмо то рекли лицем у лице. Интернет често даје лажни осећај анонимности који нас подстиче на оштрији говор. Али иза сваког екрана је особа која осећа. Та особа може бити неко ко пролази кроз тежак период, и наша реч може бити кап која ће прелити чашу. Зато је важно да увек бирамо речи као да их изговарамо лицем у лице. Љубазност нема рок трајања – увек је добродошла.

Комуникација треба да буде средство зближавања, а не разједињавања. Ако нам је циљ да нападнемо, онда не комуницирамо већ стварамо сукоб. Истинска комуникација гради мостове између различитих људи. Када поставимо питања уместо оптужби, отварамо простор за дијалог. Уместо да прекидамо, можемо слушати. Када се трудимо да разумемо, уместо да убедимо, приближавамо се једни другима.

КРИВИЧНОПРАВНИ ОСВРТ НА ЗЛОЧИН МРЖЊЕ

др Филип Мирић

Научни сарадник за правне науке, саветник у Асоцијацији правника „АЕПА“, члан Савета оснивача Правничке академије Србије

Злочин мржње представља посебан кривичноправни и криминолошки феномен. Ова негативна друштвена појава, иако постоји кроз целу историју човечанства, тек недавно је добила своје правно обличје у кривичном законодавству Републике Србије. Језички је могуће ову појаву назвати и злочин мржње и злочин из мржње. У овом тексту ће бити коришћен термин „злочин мржње“ да се укаже на све његове специфичности као засебног кривичноправног ентитета. Термин „злочин из мржње“ има слично значење, али се више односи на противправнопонашање мотивисано мржњом, као водећом компонентом, што указује на психолошке и социолошке аспекте овог понашања.

У чему је друштвена опасност говора мржње? Говор мржње је само један од појавних облика злочина мржње, али свакако један од најопаснијих. Он у великој мери дехуманизује жртву и нарушава постојеће односе у друштву. Кад се наруши друштвена кохезија, настаје својеврсна аномија, чиме је практично онемогућен сваки просперитет друштвене заједнице. Говор мржње је много више од кривичноправног феномена. У својој суштини, он дезинтегрише друштвену заједницу.

У Кривичном законнику Републике Србије („Службени гласник Републике Србије“, бр. 85/2005...94/2019, у даљем тексту: КЗ), злочин мржње није појмовно одређен, што у многоме отежава судовима рад у случајевима када је извршен неки злочин из мржње. Остављено је судској пракси да реши овај проблем. Без обзира на недостатак појмовног одређења говора мржње, његово постојање се може препознати јер је осећај праведности иманентан сваком људском бићу.

Одредбом члана 54а КЗ је прописано одмеравање казне за злочин мржње. Наиме, приликом одмеравања казне учиниоцу за извршено кривично дело суд мора да узме у обзир како отежавајуће, тако и олакшавајуће околности које постоје на страни учиниоца кривичног дела. Овом одредбом је прописано да ако је је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела. Језичком анализом наведене одредбе, може се закључити да она није нормативно адекватно одређена. Наиме, инвалидитет није предвиђен као посебна околност за кривична дела учињена из мржње. Овакво решење је, према нашем мишљењу, у супротности са чл. 21. Устава Републике Србије („Службени гласник Републике Србије“ бр. 98/2006), чија одредба у забрањује дискриминацију по основу инвалидитета. Осим што је у колизији са уставним одредбама, ово законско решење додатно доприноси виктимизацији особа са инвалидитетом злочиним мржње. Према информацијама којима тренутно располажемо, у Србији није спроведено ниједно емпиријско истраживање о распрострањености злочина мржње. Може се само претпоставити да „тамна бројка“ (број извршених, а непријављених кривичних дела) у код овог облика криминалитета није мала. Отклањање наведене колизије између Устава и Кривичног законика Републике Србије свакако, би допринело потпунијој заштити жртава, како на нормативном, тако и на фактичком плану.

Сматрамо да би инкриминисање злочина мржње као посебног кривичног дела у законодавству Републике Србије у многоме допринело потпунијој кривичноправној заштити од овог антисоцијалног понашања. Ипак, треба имати у виду да је кривичноправни систем последње средство у борби против злочина мржње у целини и свих његових појавних облика. Суштина је у предузимању превентивних мера, за његово ефикасно сузбијање, кроз неформалну друштвену контролу у којој образовање и друштвене мреже имају посебан значај.

На крају, важно је истаћи да је говор мржње више од увреде – он је полазиште нетрпељивости које може израсти у зидове између људи. Али, речи имају и другу страну: могу да лече, охрабре и повежу. Свако од нас има избор – да ли ће учествовати у ширењу мржње или у грађењу мостова разумевања.

Школа и друштвене мреже су места где се свакодневно пише будућност нашег друштва. Ако учимо децу, младе, али и нас саме, да речима стварамо простор поштовања и емпатије, онда говор мржње губи своју снагу. Јер снага заједништва и људскости увек је већа од снаге мржње.

Стварање безбедног друштва подразумева и право на безбедно дигитално окружење. Оно представља и предуслов за остваривање бројних других људских права, што је последица информатичке ере у којој живимо. Програми генералне превенције у виду вршњачке едукације могу допринети да се овај облик насиља смањи. Осим тога, потребно је јачати осећај одговорности код младих, подизати њихову свест о неприхватљивости насилних образаца понашања, како у реалном животу, тако и на интернету.

Важан чинилац у борби против дигиталног насиља јесте познавање различитих типова насилника. Ово питање нема само академски значај, већ је важно за развој истраживања из области криминалне феноменологије, и као полазиште за креирање ефикасних мера за сузбијање овог облика насиља. Познавање карактеристика појединих типова жртава и насилника је неопходно ради осмишљавања различитих програма за сузбијање вршњачког насиља у дигиталном окружењу, али и помоћи жртвама. Будућа истраживања феноменолошких и етиолошких карактеристика злочина мржње могу додатно оснажити борбу за безбедније и праведније информатичко друштво и дати јој неопходну научну подлогу и подршку.

Обавеза сваког друштва и свих нас заједно је да створимо безбедно друштво, да школа и интернет постану и остану места учења, дружења и неговања правих друштвених вредности, љубави части, поштења и праштања. Злочин мржње са свим својим појавним облицима треба да буду сузбијани увек и на сваком месту. Једино ће тако деца постати истински људи, спремни да се суоче са свим изазовима које живот носи са собом.

ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТ КАО ВРЕДНОСТ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

др Џенис И. Шаћировић

Универзитет у Новом Пазару

Председник Департмана за криминалистику и криминологију Асоцијације правника АЕПА, члан Савета оснивача Правничке академије Србије

Мултикултурализам представља чињеницу постојања различитих култура унутар једног друштва или на одређеном географском простору. Он означава стање, односно реалност да људи различитих културних, језичких, верских и етничких идентитета живе једни поред других. Тај појам, међутим, остаје у великој мери статичан уколико се сведе само на пуко констатовање различитости. Насупрот томе, интеркултурализам подразумева динамичан процес разумевања, прихватања и активне комуникације међу културама. Он означава сусрет који не само да омогућава коегзистенцију, већ има потенцијал да обогати друштво у целини.

Као што интеркултуралност није могућа без постојања више култура, тако се може рећи да ни мултикултуралност не може бити одржива без интеркултуралности. У супротном, културе би, уместо да буду извор богатства, постале проблем једна другој, посебно ако се узму у обзир бројни изазови који отежавају суживот, сарадњу и развој различитих идентитета. Интеркултурализам се управо зато јавља као вредност која се залаже за отвореност култура, подстицање сарадње, међусобно прожимање и дијалог, чиме се омогућава њихова оправданост, континуитет и развој.

Савремени свет је у великој мери обликован мултикултуралношћу. Данас у свету постоји око двеста држава, али знатно већи број народа, више од пет хиљада језика и још већи број културних образаца. Готово да не постоји друштво које није мултикултурално.

Управо та чињеница допринела је развоју људских права на глобалном нивоу, нарочито од средине XX века до данас. Међународне декларације, конвенције, уставни закони настали су као одговор на потребу да се заштите право на избор, исповедање и испољавање идентитета, као и да се спречи дискриминација по расној, верској, етничкој и културној основи.

Ипак, упркос нормативним оквирима, историјски и савремени контексти показују да су ти процеси текли неуједначено. Социо-економске неједнакости, политичке и идеолошке разлике довеле су до тога да су многа друштва прибегавала асимилацији, маргинализацији или изолацији мањинских и институционално слабо организованих група. Под утицајем стереотипа, предрасуда и непроверених историјских наратива, права су често примењивана селективно, што је продубљивало неједнакости. Насупрот томе, интеркултурално поимање друштва тежи интеграцији кроз уважавање позитивних и применљивих културних вредности, без угрожавања интегритета било које групе.

Свакодневни живот савременог човека јасан је доказ међусобне повезаности култура. Храна коју конзумирамо, одећа коју носимо, знања која стичемо кроз образовање, књижевност, филозофију и науку, као и религије које су настале на ограниченим географским просторима, а постале глобалне – све то сведочи о сталној циркулацији културе. Та циркулација имала је и своје позитивне и негативне стране. Док је с једне стране допринела напретку и развоју, с друге стране су одређене политичке идеологије XX века, занемарујући културне специфичности, оставиле дубоке и деструктивне последице. Управо зато интеркултурализам почива на људским правима као етичком и хуманистичком оквиру који **негује различитост, али одбацује искључивост.**

Историја показује да је монокултурални свет не само готово немогућ, већ и потенцијално опасан. Велике цивилизације - античка, исламска и западна – развиле су се кроз међусобне утицаје. Континуитет и напредак западне цивилизације могући су управо зато што је била пријемчива за достигнућа других цивилизација које је надограђивала и унапређивала. Без тог интеркултуралног процеса, савремени свет какав познајемо не би био могућ.

Људски идентитет је резултат наслеђа, окружења и личних избора. Сваки појединац је јединствен и непоновљив. Различитост се не рађа као проблем, већ то постаје кроз начин на који се људи третирају у друштву. Свако има право да своју културу развија самостално или у заједници с другима, али нико нема право да на основу сусрета с појединцем доноси закључке о читавој култури или заједници. Културе се не сусрећу као апстрактне целине – сусрећу се људи. Управо тај сусрет треба да буде основ дијалога, а не почетак генерализованог и искључујућег мишљења.

Један од највећих изазова интеркултуралности јесте одсуство комуникације. Како је истакао Мартин Лутер Кинг: „Људи се не подносе јер се плаше једни других. Плаше се јер се не познају. Не познају се јер не разговарају.“ Страх од непознатог често је корен нетрпељивости, посебно када је непознато погрешно представљено или оптерећено историјским наслеђем сукоба. У таквим случајевима, пут ка помирењу подразумева признавање одговорности, прихватање истине и изградњу заједничког погледа на прошлост, без колективне кривице и генерализација.

Непознавање другог често води ка његовом непризнавању. Без истинског упознавања, лако се стварају крути ставови и предрасуде које се прихватају као истине. Међутим, признавање других не значи асимилацију нити губитак сопственог идентитета. Напротив, оно подразумева уважавање интегритета сваке културе и појединца. Лоши примери унутар једне заједнице не могу и не смеју бити основ за осуду целине. Злочин остаје злочин, а жртва жртва, без обзира на националну, верску или културну припадност.

Интеркултуралност као услов мира мора бити више од декларативне вредности. Мир није одсуство сукоба, већ присуство дијалога, разумевања и спремности на заједничко памћење прошлости како се њене трагедије не би поновиле. Свако друштво, свака култура и сваки појединац у својој суштини теже миру, јер без њега нема опстанка ни развоја. **Зато је неопходно да интеркултуралност постане живљена пракса, а не само идеја – основ на коме се граде здрави односи, савремена друштва и свет који заиста може бити добро место за живот.**

◆ РАЗЛИЧИТОСТ МЕЂУ ЉУДИМА КАО ОСНОВА ХУМАНОГ ДРУШТВА

Људска различитост је једна од најосновнијих и највидљивијих карактеристика човечанства. Она постоји од самих почетака људске заједнице и испољава се на бројне начине: кроз физичке особине, језик, културу, традицију, веру, националну и етничку припадност, пол, родни идентитет, животна уверења, образовање, социјални статус, начин размишљања и осећања. Управо та разноликост чини људско друштво сложеним, али и изузетно богатим. Без ње, свет би био једноличан, затворен и лишен креативности, напретка и дубљег разумевања човека као бића.

Разлике међу људима могу бити видљиве и невидљиве. Видљиве разлике односе се на физички изглед, боју коже, телесну грађу, начин облачења или језик којим неко говори. Невидљиве разлике, које су често и суштински важније, обухватају унутрашњи свет појединца: његове вредности, уверења, искуства, емоције, страхове и наде. Управо ове невидљиве разлике често бивају занемарене, јер људи имају склоност да суде на основу спољашњих обележја, што представља почетну тачку за стварање стереотипа и предрасуда.

Прихватање различитости не значи одрицање од сопственог идентитета, већ његово обогаћивање кроз сусрет са другим и другачијим. Када прихватамо разлике, ми признајемо да не постоји један исправан начин постојања, мишљења или живљења. **Прихватање подразумева спремност да другог видимо као равноправног човека, а не као претњу, проблем или „погрешну верзију“ нас самих. Оно захтева емпатију, отвореност и свест да је сваки човек више од етикете која му је често наметнута.**

Стереотипи настају као поједностављене и уопштене представе о одређеним групама људи. Они се често заснивају на недовољном знању, погрешним информацијама, личним страховима или историјским наративима који се некритички преносе са генерације на генерацију. Стереотипи могу изгледати безопасно, али у својој суштини они умањују људскост појединца, јер га свде на унапред дефинисану слику. Када се једном прихвате као „истина“, стереотипи лако прелазе у предрасуде, а предрасуде у дискриминацију и искључивост.

Искључивост представља један од најопаснијих облика друштвеног понашања. Она подразумева уверење да су „наши“ вреднији, исправнији или супериорнији од „других“. Такав начин размишљања доводи до подела, сукоба и насиља, јер ускраћује другима право на достојанство, глас и равноправно учешће у друштву. Историја човечанства јасно показује да су највеће трагедије, ратови и злочини настали управо из идеја искључивости, било да су оне биле засноване на раси, вери, нацији, идеологији или култури.

Насупрот томе, **друштво које негује прихватање различитости и одбацује стереотипе гради се на дијалогу и међусобном поштовању.** У таквом друштву разлике се не доживљавају као претња, већ као прилика за учење и раст. Људи су спремни да слушају једни друге, да преиспитују сопствене ставове и да признају да нико не поседује апсолутну истину. Такав приступ развија критичко мишљење, солидарност и осећај заједничке одговорности.

Свет у којем би људи прихватили различитости, без стереотипа и искључивости, био би свет са мање страха и више поверења. **Границе би постале места сусрета, а не раздвајања. Конфликти би се решавали разговором, а не насиљем. Разлике у мишљењу не би значиле непријатељство, већ подстицај за проналажење бољих решења.** У таквом свету, образовање би подстицало разумевање и емпатију, медији би имали одговорност у представљању различитости, а политике би се заснивале на једнаким шансама за све.

Важно је нагласити да такав свет није утопија, већ циљ коме се може тежити кроз свакодневне изборе. Сваки разговор без предрасуда, сваки покушај да разумемо другог, свака одлука да не генерализујемо и не искључујемо, корак је ка друштву у којем различитост није проблем, већ вредност. Промена почиње од појединца, од начина на који посматрамо друге и себе у односу на њих.

На крају, прихватање различитости није само питање морала или људских права, већ и питање опстанка и будућности човечанства. Свет који је повезан, међузависан и сложен не може функционисати на принципима искључивости и страха. **Само друштво које признаје достојанство сваког човека, без обзира на његове разлике, може бити стабилно, праведно и истински слободно.**

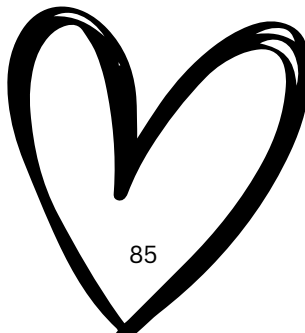
◆ **НЕНАСИЛНА КОМУНИКАЦИЈА И СПИРАЛА КОНФЛИКАТА: ПУТ ОД СУКОБА КА РАЗУМЕВАЊУ**

Комуникација представља један од основних механизма људске интеракције и темељ на коме се граде односи, заједнице и друштва. Иако је комуникација средство повезивања, она врло често постаје извор неразумевања, сукоба и конфликта. Разлог томе лежи у начинима на које људи изражавају своје потребе, емоције и ставове, као и у начинима на које тумаче понашање других. У том контексту, концепт ненасилне комуникације представља један од најефикаснијих приступа за превазилажење конфликта и спречавање њихове ескалације у такозвану спиралу конфликта.

• **Појам и значај ненасилне комуникације**

Ненасилна комуникација је модел комуницирања који се заснива на поштовању, емпатији и одговорности за сопствене емоције и поступке. Овај приступ, чије је теоријске основе развио Маршал Розенберг, полази од претпоставке да сви људи имају исте основне људске потребе, али да се разликују у стратегијама којима покушавају да те потребе задовоље. Конфликти, према овом схватању, не настају због самих потреба, већ због начина на који се оне изражавају и начина на који се тумаче поступци других.

Циљ ненасилне комуникације није избегавање конфликта, већ његова трансформација. Она тежи стварању простора у коме обе стране могу бити виђене, саслушане и уважене, без употребе оптуживања, осуђивања или манипулације. Такав приступ подразумева активну улогу појединца у комуникационом процесу и захтева висок степен самосвести и емоционалне зрелости.

- **Основни елементи ненасилне комуникације**

Ненасилна комуникација почива на четири међусобно повезана елемента: посматрању, осећањима, потребама и захтевима.

Посматрање подразумева описивање ситуације без процењивања и интерпретација. Уместо да се користе етикете и генерализације, акценат је на чињеницама и конкретним понашањима. Овај корак је од кључне важности јер смањује дефанзивност код саговорника и отвара простор за дијалог.

Изражавање осећања омогућава појединцу да преузме одговорност за своје унутрашње стање. Уместо да се емоције приписују другоме („ти ме љутиш“), оне се препознају као лична реакција на одређену ситуацију. Оваква пракса доприноси развоју емпатије и смањује могућност ескалације сукоба.

Потребе представљају универзалну димензију људског искуства. Иза сваког осећања стоји задовољена или незадовољена потреба. Препознавање и именовање тих потреба омогућава дубље разумевање конфликта и помера фокус са међусобног оптуживања на заједничко тражење решења.

Захтеви, као последњи елемент, формулишу се јасно, конкретно и без присиле. Они нису ултиматуми, већ позив на сарадњу. Суштина ненасилне комуникације јесте у томе да се омогући избор, а не наметање.

- **Спирала конфликта као процес ескалације**

Спирала конфликта представља процес у коме неслагање, уместо да буде разрешено, постепено ескалира и продубљује се. Овај процес почиње често безазленим неспоразумом, али услед недостатка комуникације, емпатије и разумевања, прераста у озбиљан сукоб. Сваку фазу спирале карактерише пораст негативних емоција, смањење поверења и све израженија поларизација страна.

У почетним фазама конфликта, стране још увек могу да препознају различите перспективе. Међутим, како конфликт напредује, јавља се тенденција поједностављивања стварности и црно-белог мишљења. Други се почиње посматрати као противник, а не као особа са легитимним потребама и емоцијама. Комуникација постаје све више усмерена на одбрану сопственог става и напад на другог.

Даљом ескалацијом, конфликт добија моралну димензију: сопствена позиција се доживљава као исправна и оправдана, док се друга страна перципира као погрешна или чак зла. У овој фази, дијалог постаје готово немогућ, а конфликт се може пренети и на ширу заједницу, стварајући колективне поделе и дуготрајне последице.

- **Улога ненасилне комуникације у прекидању спирале конфликта**

Ненасилна комуникација има потенцијал да прекине спиралу конфликта у било којој њеној фази, али је најефикаснија у раним фазама, када још увек постоји простор за разумевање. Она делује као коректив доминантних образаца комуникације који се заснивају на кривици, стиду и страху.

Применом ненасилне комуникације, појединац преузима активну улогу у деескалацији сукоба. Уместо реактивног понашања, развија се свесно и одговорно деловање. Слушање са емпатијом, чак и када се не слажемо са ставовима друге стране, омогућава смањење тензија и стварање минималног нивоа поверења неопходног за наставак дијалога.

- **Ненасилна комуникација у ширем друштвеном контексту**

Иако се ненасилна комуникација често примењује у међуљудским односима, њен значај превазилази индивидуални ниво. У образовним институцијама, она доприноси стварању подстицајног и сигурног окружења за учење. У радним организацијама, смањује број конфликта и повећава квалитет сарадње. У друштвено-политичком контексту, она представља основу за демократски дијалог и мирно решавање спорова.

Посебно је важно нагласити улогу ненасилне комуникације у превенцији структурног и културног насиља. Када се језик ослободи деградирајућих и искључујућих образаца, отвара се простор за друштво засновано на равноправности и поштовању људског достојанства.

Ненасилна комуникација и разумевање спирале конфликта представљају кључне алате за изградњу одрживих и хуманих односа, како на индивидуалном, тако и на друштвеном нивоу. Конфликти су неизбежан део људске интеракције, али начин на који им приступамо одређује да ли ће они постати извор раста или разарања. Кроз развијање свести о сопственим емоцијама и потребама, као и кроз спремност да се саслуша други, могуће је прекинути спиралу конфликта и трансформисати је у процес разумевања, сарадње и мира.

◆ **БЕНЕФИТИ ИЗГРАДЊЕ МИРА И ПОСЛЕДИЦЕ НАРУШАВАЊА МИРА НА ИНДИВИДУАЛНОМ И КОЛЕКТИВНОМ ПЛАНУ**

Мир представља једну од највиших вредности људског друштва и темељни услов за опстанак, развој и достојанствен живот појединца и заједнице. Иако се често дефинише као одсуство рата или оружаног сукоба, мир у свом пуном значењу обухвата много више од тога. Он подразумева стање друштвене равнотеже у којем су поштована људска права, обезбеђена социјална правда, омогућен дијалог и створени услови за сигуран и слободан развој свих чланова друштва. Насупрот томе, нарушавање мира има далекосежне и вишеслојне последице које погађају не само директне учеснике конфликта, већ и читаве генерације.

- **Мир као предуслов психолошког и социјалног благостања појединца**

На индивидуалном плану, мир омогућава психолошку стабилност и емоционалну сигурност. Појединац који живи у мирном окружењу има могућност да планира будућност, развија своје потенцијале и остварује личне и професионалне циљеве. **Мир доприноси развоју осећаја поверења - како у друге људе, тако и у институције друштва - што је од суштинског значаја за ментално здравље.**

У условима мира, људи су мање изложени хроничном стресу, страху и трауматским искуствима. То позитивно утиче на физичко здравље, јер су бројна истраживања показала да дуготрајна изложеност насиљу и несигурности повећава ризик од психосоматских обољења, анксиозних и депресивних поремећаја. Мир, стога, представља заштитни фактор који омогућава развој здравих међуљудских односа и позитивног самопоимања.

- **Образовање, креативност и лични развој у условима мира**

Изградња мира директно је повезана са квалитетом образовања и могућностима за лични развој. У мирним друштвима, образовни системи имају капацитет да подстичу критичко мишљење, креативност и иновације. Појединци се осећају слободно да изражавају своје идеје, преиспитују постојеће норме и активно учествују у друштвеном животу.

Супротно томе, нарушавање мира често доводи до деградације образовних институција, ограниченог приступа образовању и губитка мотивације код младих. Страх и несигурност сужавају хоризонте и усмеравају енергију појединца ка пуком преживљавању, уместо ка самоостварењу.

- **Колективни бенефити изградње мира**

На колективном нивоу, мир представља основу за стабилност и одрживи развој друштва. Мирна друштва имају веће капацитете за економски напредак, јер стабилно окружење подстиче инвестиције, запошљавање и равномерну расподелу ресурса. Социјална кохезија, која се развија у условима мира, омогућава солидарност и сарадњу међу различитим друштвеним групама.

Изградња мира доприноси јачању демократских институција и владавине права. Када су конфликти решавани дијалогом, а не силом, развија се култура политичке одговорности и учешћа грађана. Мирно друштво ствара простор за плурализам мишљења и заштиту мањинских права, што додатно учвршћује друштвену стабилност.

- **Последице нарушавања мира на колективном плану**

Нарушавање мира има разарајуће последице по друштвену структуру. Оружани сукоби, насиље и дуготрајне тензије доводе до ерозије поверења међу људима и институцијама. Друштво постаје фрагментисано, а колективни идентитет често се гради на основама страха, непријатељства и искључивости.

Економске последице нарушавања мира су изузетно тешке. Ресурси се преусмеравају са развојних пројеката на безбедносне и војне потребе, што дугорочно осиромашује друштво. Социјалне неједнакости се продубљују, а маргинализоване групе постају још рањивије. Истовремено, нарушавање мира често доводи до миграција, распада заједница и губитка људског капитала.

- **Траума, колективно памћење и међугенерациске последице**

Једна од најтежих последица нарушавања мира јесте колективна траума. Искуства насиља и губитка не нестају са окончањем сукоба, већ остају присутна у колективном памћењу и преносе се на наредне генерације. Деца која одрастају у друштвима обележеним конфликтима често усвајају обрасце страха, неповерења и агресије, што отежава процес помирења и изградње трајног мира.

Из тог разлога, изградња мира не може бити ограничена на политичке споразуме. Она мора обухватити процесе суочавања са прошлoшћу, признавање жртава и изградњу културе сећања која не подстиче освету, већ разумевање и одговорност.

- **Мир као активан и одржив процес**

Важно је нагласити да мир није статично стање, већ динамичан и континуиран процес. Он захтева активно учешће појединаца, заједница и институција. Изградња мира подразумева улагање у образовање, социјалну правду, интеркултурални дијалог и ненасилну комуникацију. Она захтева спремност да се конфликти препознају и решавају пре него што ескалирају.

С друге стране, занемаривање мира и толерисање насиља, дискриминације и неправде стварају услове за нове конфликте. Друштва која не улажу у мир плаћају високу цену, не само кроз материјалне губитке, већ и кроз губитак поверења, солидарности и људскости.

Бенефити изградње мира огледају се у унапређењу квалитета живота, јачању психолошког благостања и стварању стабилних и праведних друштава. Насупрот томе, нарушавање мира има дубоке и дуготрајне последице које погађају и појединце и заједнице, често остављајући трајне ожиљке у колективној свести. **Зато изградња мира није луксуз, већ нужност и морална обавеза свих који теже одрживој и хуманој будућности.**

НАСИЉЕ НАД ЖЕНАМА И РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ ПОСМАТРАНО СА АСПЕКТА ЗЛОЧИНА ИЗ МРЖЊЕ

Јасмина М. Крштенић

Јавни тужилац, потпредседница АЕПА и Правничке академије Србије

Насиље не ствара ништа добро ни за друштвену заједницу, ни за породицу, ни за појединца. Породично окружење, школска популација рађају насилника којем сметају поједини чланови породице, припадници његове или њему антагонистичке групе.

Кривични законик употребом члана 54а омогућава да суд учиниоцу кривичног дела за којег је у току кривичног поступка изведеним доказима утврђено да је кривично дело учињено из мржње због „...пола,...или родног идентитета другог лица...“, ту утврђену околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела, цениће као отежавајућу околност.

Утврђивање било које отежавајуће околности доводи до изрицања теже казне од казне која би била изречена учиниоцу који кривично дело није учинио из мржње.

Доказивање постојања ове врсте отежавајуће околности олакшано је у случају учиниоца који је раније био правноснажно осуђен због учињеног кривичног дела Насиље у породици из члана 194. Кривичног законика ако је кривично дело оба пута учињено на штету оштећене, односно лица женског пола. У таквим ситуацијама приметно је агресивно и незаконито понашање учиниоца према члану породице женског рода, тако да оштећена може да буде мајка, сестра, кћерка, супруга, ванбрачна супруга. Додатно отежавајућа околност би требало да се цени уколико је учинилац вршио насиље два или више пута према истом члану породице женског пола.

Психолошка структура оваквог учиниоца је заснована на прикривеној или јасно демонстрираној нетрпељивости до граница мржње према женском полу, особи женског пола која је члан породице учиниоца. Они живе заједно и њихови односи су затровани мржњом учиниоца према тој или тим особама женског пола.

Када се судским вештачењем утврди постојање таквих структурних елемената личности, суд има недвосмислене доказе о постојању отежавајуће околности која указује на извршење кривичног дела Насиље у породици из мржње.

Утврђивање овакве отежавајуће околности довешће до строжег кажњавања учиниоца, али, још важније, до креирања програма ресоцијализације и затворског третмана учиниоца који ће уважити описане карактеристике учиниоца, јер када изађе из затвора, он ће желети да успостави односе са особама женског пола у одређеној форми и уколико није доживео адекватни ресоцијативни третман, биће поново „гурнут“ на поље злочина из мржње.

Његово поновно незаконито понашање уколико уследи, а посебно у смислу понављања истоврсног кривичног дела, показаће слабост и специјалне и генералне превенције.

Циљ вођења кривичног поступка и осуда учиниоца усмерени су и на позитивно деловање на личност учиниоца и превентивно поступање у смислу његовог будућег „излечења“ од агресивног, насилног понашања и чињења кривичних дела.

Јавни говор утиче на већину припадника друштвене заједнице, агресивно слање жељених порука средствима модерне, а што је још важније, масовне комуникације, допире до већине нас. Продавце садржаја не занима како ће их крајни корисник обрадити, прихватити, разумети и спровести у свом понашању и у својој средини. Због тога одговор државе мора да „лечи“ ове друштвене аномалије залагањем за здрав дијалог, здрав јавни говор, ослобођен и излечен од мржње конструктивним дијалогом и садржајним расправама у медијима.

Ово је допринос почетку креирања излеченог јавног говора и оздрављењу друштва од инфекције мржње - непотребне, ирационалне и неподношљиве.

Лазаревац, 8.1.2026. године

АМАНАТ ДИЈАЛОГУ

Доста је ћутања
које се називало миром.
Доста је страха
који се скривао иза реда.
Доста је тишине
у којој је човек нестајао
да би систем опстао.

Од данас,
дијалог није избор.
Он је дужност.

Јер где нема дијалога,
појављује се насиље.
Где нема слушања,
рађа се мржња.
Где се човек не признаје,
свет почиње да се урушава.

Бог је један,
ма како Га звали.
И ко Га користи
да би другог ућуткао,
изгубио је и Бога
и човека.

Нема више питања
чија је вера исправнија.
Исправно је само оно
што не понижава.

Нема више питања
ко сме да воли.
Љубав није дозвола.
Она је чињеница.

**Деца рођена из различитости
нису проблем.
Проблем је свет
који не уме да их погледа
без страха.**

**Они нису “мешанци”.
Они су одговор.
Синтеза.**

**Интеркултуралност
није претња идентитету.
Претња је искључивост.
Претња је мржња.
Претња је ћутање
када је човек повређен.**

**Од данас,
нико нема право
да ћути пред неправдом
и да то назове неутралношћу.**

**Од данас,
свака реч је одговорност.
Свака тишина - избор.**

**Изнад свих идеологија,
изнад свих нација,
изнад свих вера и система,
постоји једна непролазна мера:**

ЧОВЕК.

**Ко ту меру погази,
погазио је будућност.**

**Аманат дијалогу
је аманат опстанку.
Он се не тумачи.
Он се живи.**

**Ово није позив.
Ово није молба.
Ово није мишљење.**

**Ово је граница
после које
човечанство више нема
право на изговор.**

Марија С. Дедовић

Београд, 14.12.2025. године

ЗАВРШНА РЕЧ

На крају сваког разговора не остају само речи. Остаје утисак да ли смо били виђени, да ли смо били саслушани и да ли смо у другом човеку препознали људско биће, а не противника. Управо ту се дијалог разликује од пуне размене мишљења: он постаје мера односа, али и мера наше човечности.

Овај Водич није настао из уверења да свет не зна шта је дијалог. Свет је то знао одувек. Ипак, сувише често бирао лакши пут - пут прекида, искључења и привида реда који се одржавао на рачун човека. Дијалог је занемариван онда када је постајао захтеван, када је тражио зрелост, стрпљење и спремност да се други не поништи ради сопствене сигурности.

Зато дијалог, о коме је овде реч, није вештина и није техника.

Он је став према животу.

Он је мера по којој се препознаје зрео човек и зрело друштво. Тамо где дијалог постоји, разлике не морају нестати да би заједница опстала. Тамо где дијалог нестане, и највеће сличности постају разлог за сукоб.

Свет у коме живимо навикао је да брзо одређује, именује и разврстава. Те поделе често делују као нешто природно и неминовно. Али ништа није неминовно у тренутку када човек одлучи да другог више не гледа као човека. Од тог тренутка, све постаје могуће - и оправдава се речима које губе смисао, а задржавају моћ.

Овај водич зато инсистира на једној јединој мери која не подлеже времену, системима ни идеологијама. Тој мери име је човечност. Она није апстрактна. Она се огледа у свакодневним изборима: да ли ћемо слушати или прекидати, разумети или осуђивати, укључити или изопштити. Она се огледа у спремности да другоме дозволимо да постоји без потребе да се оправда.

Младима је ова књига посебно намењена, јер се управо у младости обликују обрасци који касније постају судбина. Није тешко научити младе да буду гласни. Теже је научити их да буду одговорни. Да разумеју да свака реч има последице, да свако ћутање има цену и да се свет не мења силом, већ истрајношћу у човечности.

Интеркултуралност о којој овде говоримо није одрицање од корена. Она није губитак идентитета, већ његово проширење. Човек који је сигуран у себе не мора да брише другога да би постојао. Страх од различитости најчешће није страх од другог, већ страх од сопствене несигурности. А несигурност, ако се не превазиђе, постаје извор искључивости.

Посебно место у овом размишљању припада деци рођеној из сусрета различитих светова. Она нису проблем који треба објашњавати, нити изузетак који треба толерисати. Она су сведочанство да живот увек налази начин да надвлада поделе које му људи намећу.

Она не дугују свету доказ своје припадности. Свет дугује њима простор у коме ће бити прихваћена без услова.

Дијалог не значи одсуство сукоба. Он значи одговорност у сукобу.

Он значи одбијање да се други понизи како би се сопствени став учврстио. Он значи признање да бол не бира нацију, да сузе немају вероисповест и да достојанство није награда за подобне, већ право сваког човека.

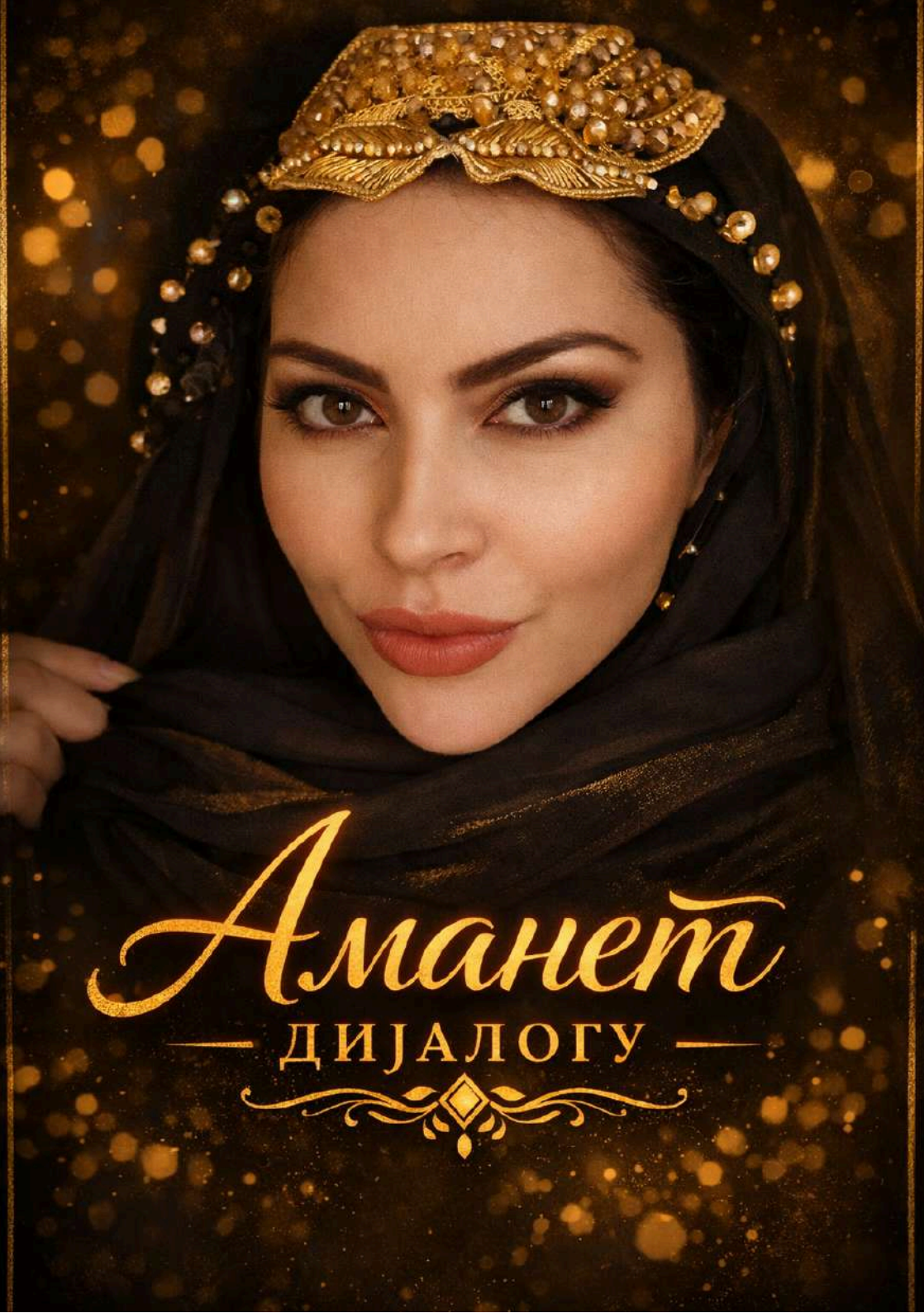
Зато „Аманат дијалогу“ није позив на сагласност, већ на признање. Признање човека у другом. Признање да свет није сиромашнији због различитости, већ због одсуства воље да се те различитости разумеју.

Овај водич се не завршава тачком. Он се завршава обавезом - да се мера човека неће спустити ни онда када је то најлакше, ни онда када је већина окренула главу, ни онда када се ћутање представља као разборитост.

Ако ова књига преживи своје време, неће то бити зато што је била у праву, већ зато што је инсистирала на човеку онда када је то било најтеже. Јер, величина човечанства не мери се снагом, бројем или победом, већ **способношћу да се, упркос свему, остане ЧОВЕК.**

Београд, 28.12.2025. године

Марија С. Дедовић

Аманет

— ДИЈАЛОГУ —

АМАНЕТ ДИЈАЛОГУ

Кад реч је тиха, а срце гласно,
мост се диже над бездан тамни.

У разговору снага се крије,
где слушамо - ту нада бдије.

Где реч лечи, ту мир станује,
кад срце прашта, свет се радује.
Љубав гради, а мржња руши,
слобода цвета у свакој души.

Кад рука руку понизно тражи,
мрак се разбија, сунце се рађа.
У гласу братства истина цвета,
помирен свет - је благо света.

Аманет носи: разговор чувај,
реч је лек што ране затвара.
Где реч се чује, ту мир настане,
где људи праштају, ту спокој сване.

Где реч лечи, ту мир станује,
кад срце прашта, свет се радује.
Дијалог гради, а мржња руши,
слобода цвета у свакој души.

Дејан Тодоровић, Пирот

ГЛАС МЛАДИХ МЕЊА СВЕТ

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.77-053.6(035)
316.647.5-053.6(035)
316.485.6(035)

АМАНЕТ дијалогу : водич за етику говора, културу мира и ненасилну комуникацију / Марија С. Дедовић ...
[и др.] ; [илустрација Љиљана Иванковић]. - Београд : Асоцијација правника АЕПА : Правничка академија Србије, 2026 (Београд : Grafo- comm). - 103 стр. : илустр. ; 21 cm

Кор. насл. - „Ова публикација је настала у оквиру пројекта “Аманет дијалогу: Где реч лечи - ту мир живи” који спроводи Асоцијација правника „АЕПА“ уз подршку Кабинета за помирење, регионалну сарадњу и друштвену стабилност Републике Србије...”--> колофон. - Тираж 50. - Стр. 10-11: Рецензија : аманет дијалогу - шта све могу речи / Ратомир Антоновић. - Стр. 12-15: Рецензија : дијалог као етичка обавеза у фрагментираном друштвеном простору / Дарко Баштовановић. - Str. 16-20. Recenzije / Владимир Стојановић, Предраг Поповић, Никола Стојић

ISBN 978-86-907382-2-9 (АЕПА)

1. Дедовић, Марија С., 1982- [autor]
а) Ненасилна комуникација -- Млади -- Приручници б) Толеранција -- Млади -- Приручници в) Посредовање -- Приручници

COBISS.SR-ID 184260105

Хвала свима који су били део програма
“Аманет дијалогу: Где реч - лечи
ту мир живи”

Останимо у контакту:

office@aepa.org.rs, amanetdijalogu@aepa.org.rs

office@pravnicka-akademija.rs

www.aepa.org.rs

www.pravnicka-akademija.rs

ISBN-978-86-907382-2-9